

Uloga jezika u transformaciji identiteta - primjer potomaka hrvatskog iseljeništva iz Južne Amerike

Barbić, Loreana

Master's thesis / Diplomski rad

2022

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:131:516204>

Rights / Prava: [In copyright / Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-04-27**

Repository / Repozitorij:

[ODRAZ - open repository of the University of Zagreb Faculty of Humanities and Social Sciences](#)

Sveučilište u Zagrebu – Filozofski fakultet
Odsjek za etnologiju i kulturnu antropologiju

**Uloga jezika u transformaciji identiteta- primjer potomaka hrvatskog
iseljeništva iz Južne Amerike**

Diplomski rad

Studentica: Loreana Barbić

Mentorica: izv. prof. dr. sc. Marijeta Rajković Iveta

Zagreb, rujan 2022. godine

Izjava o autorstvu

Izjavljujem pod punom moralnom odgovornošću da sam diplomski rad „Uloga jezika u transformaciji identiteta- primjer potomaka hrvatskog iseljenništva iz Južne Amerike“ izradila potpuno samostalno uz stručno vodstvo mentorice: izv. prof. dr. sc. Marijeta Rajković-Iveta. Svi podaci navedeni u radu su istiniti i prikupljeni u skladu s etičkim standardom struke. Rad je pisan u duhu dobre akademske prakse koja izričito podržava nepovredivost autorskog prava te ispravno citiranje i referenciranje radova drugih autora.

SADRŽAJ

1. UVOD.....	2
2. TEORIJSKI OKVIR I CILJEVI ISTRAŽIVANJA	3
3. METODOLOGIJA I IZVORI	4
3.1. Provedba istraživanja.....	4
3.2. Prethodna istraživanja	5
4. HRVATI NA PROSTORU JUŽNE AMERIKE I MOTIVACIJA POTOMAKA ISELJENIKA ZA DOLAZAK U REPUBLIKU HRVATSKU	6
4.1. Uzroci iseljavanja	7
4.2. Motivacija i dolazak potomaka iseljenika u Hrvatsku	8
5. HRVATSKI JEZIK KAO POKAZATELJ HRVATSKOG IDENTITETA.....	11
5.1. O hrvatskom identitetu.....	11
5.2. Hrvatski kao nasljedni jezik.....	14
6. PROGRAM UČENJA HRVATSKOG JEZIKA U REPUBLICI HRVATSKOJ	19
6.1. <i>Croaticum</i> - Centar za hrvatski kao drugi i strani jezik.....	20
6.2. Učenje hrvatskog jezika	23
6.3. Važnost poznavanja hrvatskog jezika u stvaranju identiteta: iskustva kazivača	28
6.4. Boravak u Hrvatskoj i korištenje jezika	31
7. ZAKLJUČAK	33
8. POPIS LITERATURE I IZVORA.....	35
9. SAŽETAK.....	39

1.UVOD

Važnost jezika za neku zajednicu ne može se svesti samo na komunikaciju i prijenos poruka, već je on jedan od bitnih faktora u stvaranju identiteta pojedinaca, ali i u očuvanju kulture. Učiti neki jezik podrazumijeva više od samog učenja gramatike i vokabulara, učenjem jezika se uči i kultura. Jedno od glavnih obilježja jezika je njegova moć povezivanja ljudi, jer poznavati i govoriti neki jezik automatski nas približava zajednici ljudi koja dijeli znanje tog jezika. No, on također utječe i na osjećaj različitosti i stvaranje granica u odnosu na govornike drugih jezika.

Hrvatski jezik, kao jedan od gotovo 6000¹ jezika koji postoje danas u svijetu, ima široku rasprostranjenost ponajviše zbog brojnih migracijskih procesa koji su se odvijali kroz stoljeća, kao i onih koji se odvijaju danas, a koji su bili uvjetovani različitim povijesnim i ekonomskim događanjima. Važnost hrvatskog jezika za hrvatski narod oduvijek se isticala, a jedan od najboljih primjera pronalazimo u pjesmi hrvatskog pjesnika Petra Preradovića, *Rodu o jeziku*,² gdje stihovima:

*...Ljub' si, rode, jezik iznad svega,
U njem živi, umiraj za njega!
Po njemu si sve što jesi:
Svoje tijelo, udo svijeta,
Bus posebnog svoga cvijeta
U naroda silnoj smjesi.
Bez njega si bez imena,
Bez djedova, bez unuka.
U pošasti, sjena puka,
Ubuduće niti sjena!*

ukazuje na bitnu ulogu jezika za pojedinca i za njegovu budućnost koja je uvjetovana poznavanjem materinskog jezika. Hrvati koji su rođeni i žive u Republici Hrvatskoj kreirali su svoje identitete kroz hrvatski jezik, običaje i svakodnevni život, no što je s Hrvatima koji nisu rođeni u Republici Hrvatskoj, a svojim porijeklom joj pripadaju? Ovaj rad se bavi upravo potomcima hrvatskih iseljenika iz Južne Amerike koji su došli u Republiku Hrvatsku

¹ Podatak preuzet s online enciklopedije Leksikografskog zavoda Miroslav Krleža.
<https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=29123>.

² Petar Preradović kao jedan od najznačajnijih hrvatskih pjesnika u razdoblju Ilirskog preporoda piše jedne od najutjecajnijih domoljubnih pjesama tog doba, jedna od kojih je i *Rodu o jeziku*. <https://www.nsk.hr/ljub-si-rode-jezik-iznad-svega-u-spomen-na-petra-preradovica/>.

zahvaljujući Središnjem državnom uredu za Hrvate izvan Republike Hrvatske i stipendijama koje im omogućavaju boravak u Republici Hrvatskoj kako bi naučili hrvatski jezik.³ Cilj rada je na njihovu primjeru saznati koliko zapravo jezik utječe na transformaciju identiteta s obzirom da se radi o osobama koje su rođene i koje su dugi niz godina živjele u zemljama gdje je službeni jezik španjolski.

2. TEORIJSKI OKVIR I CILJEVI ISTRAŽIVANJA

Koncept identiteta je oduvijek za sobom povlačio brojna pitanja i interes za istraživanjima upravo zbog svoje kompleksnosti prilikom njegova definiranja. Naziv identitet dolazi od latinske riječi *idem* što znači *isto*, te prema tome možemo pretpostaviti kako identitet zasigurno označava sličnost, ali prilikom određivanja sličnosti on ujedno utvrđuje i različitosti (Buckingham 2008:1). Stoga jedna od definicija s kojom se slaže većina znanstvenika je kako je identitet osjećaj samoodređenosti individualca ili grupe, odnosno samosvijest o karakteristikama koje ga razlikuju od drugih (Huntington 2004:21). Dok god postoji određena interakcija između ljudi, nemoguće je izbjeći identificiranje sebe i svojih sličnosti i razlika u odnosu s tim drugim ljudima s kojima se stupa u kontakt (ibid. 22). Huntington objašnjava kako su identiteti konstrukti, a pojedinci su ti koji stvaraju svoj identitet vlastitim percipiranjem samoga sebe uz ostale stalne čimbenike poput porijekla, spola i dobi (ibid.). Kao što je već ranije navedeno, razlikujemo kolektivni odnosno identitet grupe te individualni identitet koji se ujedno redefinira unutar samih grupa. Pojedinaac može biti pripadnik više grupa što samim time dovodi do promjene identiteta, ali ako glavne karakteristike neke grupe nestanu, samo postojanje grupe dolazi u opasnost (ibid.).

Još od razdoblja romantizma kao jedna od glavnih sastavnica identiteta se spominjao jezik. Zimmerman navodi kako su elementi jezika koji ga povezuju s identitetom njegova sposobnost komunikacije koju održava unutar područja upotrebe, funkcija pohranjivanja i prenošenja iskustava određene etničke skupine, te njegov simbolički karakter koji označava pripadanje nekoj etničkoj skupini (Zimmerman 1991:8). Jezik često nalazimo na mjestima gdje se spominju etnički i kulturni identitet (usp. Phinney et. al 2001; Grbić 1994). Grbić Jakopović opisuje kako se kroz različita društvena razmišljanja stav prema identitetu mijenjao, kao i pretpostavke o njegovom održavanju odnosno neodržavanju unutar zajednica (Grbić Jakopović

³ Više: <https://gov.hr/hr/program-ucenja-hrvatskog-jezika-u-republici-hrvatskoj-1718/1718>.

2014:38). Naravno, dodaje kako je, bez obzira na ta negativna razmišljanja, etnički identitet održiv, te se može reći kako je upravo on primarni društveni identitet jer je osjećaj pripadnosti nekoj zajednici prije svega ljudska potreba (ibid. 39). Međusobna povezanost jezika, kulture i identiteta srž je migrantskog iskustva, te su ta tri pojma neodvojiva jedan od drugog (Baez 2002 prema Rovira 2008:68). Gvozadnović (2010:40) potvrđuje važnost jezika za kulturu riječima kako je jezik „primarna riznica kulturnog sjećanja jedne komunikacijske sredine, jamac za očuvanje kulturne predaje (...) glavni (iako ne jedini) nosilac njezina identiteta.“

Grbić Jakopović (2014:42) navodi kako se u periodu postmoderne na identitete gleda kao na nešto što je fluidno i u stalnom procesu promjene, te tako spominje i pojam *hibridnog identiteta* koji podrazumijeva miješanje i koegzistenciju „starog i novog.“ S obzirom na tu činjenicu kako je identitet promjenjiv te kako osobe mogu u isto vrijeme njegovati više identiteta, u ovom radu će se to istražiti na primjeru osoba/potomaka migranata koji dolaze u Hrvatsku iz Južne Amerike. Cilj rada je istražiti kako su oni stvarali svoj etnički identitet prije dolaska u Hrvatsku, te je li se i kako, on promijenio nakon određenog perioda kojeg provode u Hrvatskoj učeći hrvatski jezik koji je, kako možemo zaključiti uslijed svih prethodno navedenih činjenica, zapravo uz kulturu, glavna sastavnica etničkog identiteta.

3. METODOLOGIJA I IZVORI

3.1. Provedba istraživanja

U terenskom istraživanju, na kojem se temelji ovaj rad, sudjelovalo je osmero potomaka hrvatskih iseljenika iz Južne Amerike starosti od 25 do 35 godina, sa stečenim visokim obrazovanjem u zemlji rođenja.⁴ Dvoje kazivača u hrvatsku je došlo iz Bolivije, dvoje iz Čilea dok je najveći broj mojih sugovornika, njih četvero, iz Perua. Većina ih pripada trećoj generaciji potomaka iseljenika, njih šest, dok su preostali dvoje pripadnici četvrte generacije. Istraživanje je provedeno kvalitativnom metodom i polustrukturiranim intervjuima koji su se vodili na hrvatskom ili na španjolskom jeziku. Kazivači su mogli sami odabrati na kojem jeziku žele razgovarati pa je tako šest intervju održano na španjolskom jeziku,⁵ dok su dvije kazivačice izrazile želju da razgovor vodimo na hrvatskom jeziku. Intervjui su održani uživo, te putem videopoziva. Pitanja u intervjuima bila su podijeljena u više cjelina. Nastojala sam

⁴ U istraživanju je sudjelovao jednak broj muškaraca i žena, odnosno po četiri pripadnika svakog spola.

⁵ Intervjue na španjolskom jeziku sam samostalno prevela te će originalni citati na španjolskom jeziku biti navedeni u fusnotama.

ukratko saznati o migracijskoj povijesti njihovih obitelji i načinima na koji su očuvali identitet u državama rođenja. Zatim smo razgovarali o njihovom znanju hrvatskog jezika prije dolaska u Hrvatsku, ali i o motivaciji za dolazak i život u Hrvatskoj. Poseban fokus stavljen je na pitanja o iskustvima stečenim na *Croaticumu- centru za hrvatski kao drugi i strani jezik*,⁶ i učenje jezika nakon dolaska u Republiku Hrvatsku. Zanimalo me je i kako izgleda njihova današnja svakodnevnica i kakvu ulogu u njoj ima korištenje hrvatskog jezika. Svoje kazivače nisam prethodno poznavala, te sam s njima stupila u kontakt preko društvene mreže *Facebook*. Bicala sam kazivače koji su u trenutku provođenja intervjua u Hrvatskoj boravili najmanje dvije godine. Većina njih trenutno stanuje na području Zagreba i njegove šire okolice dok je jedan kazivač u Splitu. U daljnjem tekstu kazivači će biti anonimni te će biti naveden njihov spol, godina i država rođenja i broj koji će označavati kojoj generaciji potomaka iseljenika pripadaju.

3.2. Prethodna istraživanja

Zahvaljujući povjesničaru Ljubomiru Antiću i njegovim djelima *Hrvati i Amerika* (1992), te *Hrvati u Južnoj Americi* (1991) imamo brojne podatke i informacije o životu Hrvata na područja Južne Amerike od njihova dolaska. Autori Ivan Čizmić, Marin Sopta i Vlado Šakić, 2005. godine u djelu *Iseljena Hrvatska* također donose bogati pregled hrvatskog iseljeničtva kako u Južnoj Americi tako i u ostatku svijeta. Većeslav Holjevac u svom djelu *Hrvati izvan domovine* (1967) pridonosi boljem razumijevanju različitih okolnosti koje su dovele do iseljavanja Hrvata, dok Jadranka Grbić u knjizi *Multipliciranje zavičaja i domovina- Hrvatska dijaspora: kronologija, destinacije i identitet* (2014) donosi prikaze pristupima istraživanjima migracija i identiteta kao i kronološke preglede hrvatske dijaspare kroz različita razdoblja. O Hrvatima u Čileu piše Sanja Đurin u svojoj knjizi *Hrvati su brend u Čileu: diskursi uspješnosti i pripadanja* (2020) s fokusom na njihovim društvenim i ekonomskim položajima u Čileu dok Marko Burin u svom djelu *Hrvatska obitelj u Peruu* (2010) opisuje život hrvatskih iseljenika u Peruu. Ovakvi pregledi koristili su mi da geografski i vremenski sagledam migracije hrvatskog iseljeničtva te da uspješno smjestim iskaze svojih kazivača o migracijama njihovih predaka u države Južne Amerike.

S obzirom da su brojni potomci migranata iz Južne Amerike nakon osamostaljenja Republike Hrvatske dolazili u Republiku Hrvatsku pronalazimo radove poput *Čuo si da je*

⁶ Više: <https://croaticum.ffzg.unizg.hr/?lang=hr>.

Hrvatska kao raj! Između mašte i stvarnog života, Hrvati iz Argentine u Zagrebu, autorice Rajković Ivete koja je istraživala višegodišnje dolaskе argentinskih Hrvata u Hrvatsku nakon hrvatskog osamostaljenja od početka devedesetih godina prošlog stoljeća (Rajković Iveta 2014:195). Temu argentinskih Hrvata u suradnji s Paulom Gadže istraživala je i u radu *Hrvati u Buenos Airesu i Rosariju, Latinosi u Zagrebu* gdje su u razgovorima s pripadnicima više različitih generacija, kao jedan od ciljeva, pokušale pratiti promjene i transformacije njihovih identiteta (Rajković Iveta i Gadže 2014:133).

Sve veća popularnost Croaticuma utjecala je na širenje područja istraživanja, ali i na sve veći broj mladih potomaka hrvatskih iseljenika koji dolaze u Hrvatsku. Jedno od takvih istraživanja je provedeno za potrebe diplomskog rada *Učenje hrvatskoga jezika kao motiv za ostvarenje povratničkih migracija Hrvata iz Perua* čiji je autor Matko Đeović. U ovom radu se istraživala veza između „Programa učenja hrvatskoga jezika u Republici Hrvatskoj“ i povratničkih migracija potomaka iseljenika iz Perua (Đeović 2018:5). Ovaj rad mi je prvenstveno pomogao jer se također u jednom vidu bavi ulogom Croaticuma u životu potomaka iseljenika, što je veliki dio teme moga rada.

4. HRVATI NA PROSTORU JUŽNE AMERIKE I MOTIVACIJA POTOMAKA ISELJENIKA ZA DOLAZAK U REPUBLIKU HRVATSKU

Prema procjenama Središnjeg državnog ureda za Hrvate izvan Republike Hrvatske, broj Hrvata koji žive izvan Republike Hrvatske iznosi oko 3.200.000, dok gotovo trećina od tog broja se odnosi na hrvatske iseljenike i njihove potomke koji žive na područjima Južne Amerike.⁷ Ako uzmemo u obzir broj stanovnika Republike Hrvatske na posljednjem popisu stanovništva iz 2021. godine,⁸ možemo primijetiti kako broj Hrvata koji žive izvan Republike Hrvatske ne zaostaje puno. Razlog tome su brojne migracije koje su se odvijale kroz gotovo cijelu hrvatsku povijest pa sve do danas. Grbić Jakopović (2014:13) objašnjava kako su uz individualne migracije, zabilježene i one masovne koje su uglavnom bile ekonomske i dobrovoljne, te političke, odnosno prisilne migracije.

⁷ Podaci preuzeti sa web stranice Središnjeg državnog ureda za Hrvate izvan Republike Hrvatske. <https://hrvatiizvanrh.gov.hr/hrvati-izvan-rh/hrvatsko-iseljenistvo/hrvatski-iseljenici-u-prekomorskim-i-europskim-drzavama-i-njihovi-potomci/749>.

⁸ Prema službenim rezultatima Popisa stanovništva 2021. godine, broj Hrvata koji žive u Republici Hrvatskoj iznosi 3.888.529 milijuna stanovnika. <https://popis2021.hr/index.html>.

4.1. Uzroci iseljavanja

Individualni dolasci Hrvata na područje zemalja Južne Amerike zabilježeni su još od 15. stoljeća kada su kao misionari i pomorci u španjolskoj službi dolazili na novootkrivena područja (usp. Čizmić et al. 2005:159; Antić 1992:9-14). Antić (1988:417) navodi kako su u tom periodu Hrvati najčešće doseljavali u Argentinu, Čile, Boliviju i Peru, te kako ne postoje poznati kriteriji prema kojima su birali državu u koju dolaze, jer je cijelo to područje za njih jednostavno bilo poznato pod zajedničkim nazivom *Amerika*. Nadodaje kako je „lančani“ oblik naseljavanja utjecao na to da u državama možemo pronaći veliki broj Hrvata s istog područja, pa tako u Argentini postoji veliki broj Hvarana, u Čileu Bračana i u Peruu Dubrovčana (ibid). Zanimljivo je kako ovu činjenicu i mnogo godina kasnije potvrđuju moji kazivači iz Čilea čiji su preci u Čile stigli upravo s otoka Brača (usp. Holjevac 1967:182-184; Čizmić et al. 2005:161-183; Đurin 2020:10-11).

Masovna iseljavanje Hrvata u zemlje Južne Amerike odvijalo se kroz tri vremenska perioda. Prvi iseljenici s ovih područja stigli su već u prvoj polovici 19.st. iako njihov broj nije bio velik. No on se povećava sljedećim valom koji je stigao na prijelazu iz 19. na 20. stoljeće. Također su zabilježene migracije između dvaju svjetskih ratova, te je posljednji period određen završetkom Drugog svjetskog rata (usp. Čizmić et al. 2005:160). Uzroci iseljavanja do početka Prvog svjetskog rata uglavnom su bili povezani s gospodarstvom i ekonomskim, te društvenim pitanjima. Sredinom 19. stoljeća dolazi do ukidanja kmetstva, a na prijelazu na 20. stoljeće i do raspada zadruga uz to je na hrvatskom etničkom i povijesnom prostoru vladala agrarna prenapučenost (usp. Holjevac 1967:21; Antić 1992:76-77). Osim navedenih društvenih promjena također su trag ostavile i različite nedaće, poput bolesti vinove loze koja je pogodila Dalmaciju (usp. Antić 1992:77; Đurin 2020:10-12). Upravo su neke od ovih razloga iseljavanja spomenuli i moji kazivači:

„ Moj pradjed je prvi otišao, oni su bili s Brača i tamo su imali maslinike, mislim da su izgorjeli ili ne, bio je neki problem, pojavila se kao neka bolest, pa su mnogi od obitelji iselili, ali on je prvi otišao. Moja baka je imala dvije godine, on je prvi otišao i mislim da

je prvo stigao u Čile, u tamošnji grad, otišao je sa svojim rođakom, a nakon pet godina stigle su moja prabaka i moja baka.⁹ (ž., r. 1988., Bolivija, 3. g.)

Migracije su nakratko bile prekinute nakon izbijanja Prvog svjetskog rata, ali ekonomski i gospodarski problemi ostali su i dalje prisutni. No intenzitet iseljavanja se smanjio kako zbog velike svjetske krize tako zbog slabije privlačnosti odredišta (usp. Nejašmić 2014:411). Do ponovnog porasta dolazi nakon Drugog svjetskog rata kada glavne razloge za iseljavanja hrvatskog stanovništva nalazimo u politici. Jedan od takvih primjera je djed jedne od kazivačica koji je u Peru stigao 1948. godine s brodom *General Black* u luku Callao u Limi, koji je bio jedan od tri broda koji su u Peru doveli hrvatske političke imigrante (usp. Burin 2010:109; Čizmić et al. 2005:188-189).

4.2. Motivacija i dolazak potomaka iseljenika u Hrvatsku

Iz prethodnih poglavlja vidjeli smo kako su brojni Hrvati bili prisiljeni napustiti svoju domovinu zbog ekonomskih i političkih razloga dok je današnja situacija obrnuta te bilježimo veliki broj potomaka hrvatskih iseljenika koji dolaze u Republiku Hrvatsku. Čapo i Jurčević (2014:15) opisuju kako se u prvom desetljeću nakon osamostaljenja Republike Hrvatske u nju vratio gotovo neznatan broj iseljenika i upravo je taj povijesni događaj bio jedan od glavnih motiva za njihov povratak. Vraćali su se uglavnom s cijelim obiteljima te se u većini slučajeva radilo o osobama zrelije životne dobi koje su i u iseljeništvu održavale veze s domovinom. S obzirom na novi val povratničkih migracija koje predvode mladi potomci hrvatskih iseljenika željela sam saznati od svojih kazivača koje su bile njihove motivacije i razlozi za dolazak u Republiku Hrvatsku. Moji sugovornici naveli su različite razloge:

„Pa ja sam malo lud jer nikad nisam razmišljao o životu u Hrvatskoj, ne zato što nije lijepo jer kad vidite slike na internetu... nego nikada nisam razmišljao o tome jer je u mojoj zemlji stvarno sve bilo u redu, moji prijatelji su bili tamo, moja obitelj je bila tamo, ali, prije tri godine, mislim da se moj život jako ubrzao, završio sam fakultet, prekinuo sam s curom, tako da je to bio onaj trenutak *crossroads* i ukazala se prilika, saznao sam

⁹ „Primero se fue mi bisabuelo, ellos eran de Brač y tenían olivares allá, creo que se quemaron o no, hubo un problema, hubo como una enfermedad, entonces migraron muchos de la familia. Entonces él fue el primero en irse, mi abuela tenía dos años, él fue primero y creo que primero llegó a Chile, a una ciudad allá y se fue con un primo suyo y después de cinco años llegaron mi bisabuela y mi abuela. „ (ž., r. 1988., Bolivija, 3. g.)

za program učenja hrvatskog i rekao sam dobro, bilo bi zanimljivo napraviti tu promjenu, isprobati nešto novo, poput neke avanture.“¹⁰ (m., r. 1994., Peru, 4. g.)

„U početku sam sa suprugom imala ideju da odemo negdje, nismo imali priliku za razvoj, moj suprug je arhitekt, a ja sam za vrijeme pandemije počela raditi, ja sam psihologinja, radila sam online što je za mene bila jedna velika prednost. Prvo smo razmišljali o Kanadi, ali moj brat je već živio ovdje dvije godine, ili godinu i pol, i za praznike se vratio u Boliviju i našli smo se u Cochabambi. Pokazao nam je fotografije, napravio je kao jednu prezentaciju o Hrvatskoj i ja sam rekla svom suprug, kako bi bilo da odemo u Hrvatsku?“¹¹ (ž., r. 1988. Bolivija, 3. g.)

Kazivači su u oba slučaja kao glavni okidač i razlog svog dolaska naveli različite životne promjene i potrebe zbog kojih su se našli na određenoj životnoj prekretnici te im je prilika za dolaskom u Hrvatsku u tom trenutku bila najbolja opcija za boljim i uspješnijim životom. U iskazu kazivačice također vidimo da je došlo do lančane migracije,¹² s obzirom da je nakon pozitivnog iskustva vlastitog brata i ona odlučila zajedno sa svojim suprugom doći u Republiku Hrvatsku. Još jedan primjer lančane migracije opisuje druga kazivačica:

„Moja sestrična se prijavila za stipendiju (Croaticum op. a.) i ona nam je ispričala sve, vratila se oduševljena Hrvatskom, kako je Zagreb ne znam što, da je noćni život top, da je super sigurno, da je ovo i ono. Izadeš na ulicu bez straha da će ti se nešto dogoditi znaš, da te opljačkaju ili još gore. Osim toga u mom slučaju to je bio savršen razlog da napravim promjenu u svom životu, ne znam, imala sam 25 godina, radila sam na fakultetu i nisam se osjećala ugodno, pokušavala sam dati otkaz, ali moja šefica nije htjela ni čuti

¹⁰ „Bueno, soy un poco loco porque yo nunca pensé en vivir en Croacia, no porque no sea bonito porque cuando veas las fotos en internet ...pero nunca lo pensé porque mi país realmente todo estaba bien, mis amigos estaban allí, mi familia estaba allí, pero, hace tres años, creo que mi vida avanzó muy rápido, terminé en la universidad, terminé con mi novia, así que era un momento así tipo *crossroads* y se presentó la oportunidad, me enteré del programa para estudiar croata y dije bueno, sería interesante hacer ese cambio, intentar algo nuevo, como una aventura. „ (m., r. 1994., Peru, 4. g.)

¹¹ „Inicialmente, con mi esposo teníamos la idea de irnos ya, no teníamos la oportunidad de crecer, mi esposo es, es arquitecto, y yo en la pandemia empecé a trabajar, yo soy psicóloga, y empecé a atender online, lo que se puso para mí como una gran ventaja. Primero pensamos en Canadá, pero mi hermano ya estaba viviendo acá dos años, o un año y medio y fue de vacaciones a Bolivia y coincidimos en la ciudad, en Cochabamba, y nos mostró fotos, como que nos hizo una presentación de Croacia, y de allí, dije a mi esposo, y qué tal si nos vamos a Croacia?“ (ž., r. 1988. Bolivija, 3. g.)

¹²Prema Grbić (2014:21) lančani tip migracije odnosi se na situacije gdje po uzoru na osobe koji se već ranije migrirali negdje, za njima dolaze ostali članovi obitelji, prijatelji, susjedi, poznanici i sl.

(...) Tako da je to također bio savršen izgovor ili motiv da dam otkaz i promijenim svoj život, jer to je definitivno promjena, dolazak u drugu zemlju, gdje ne govoriš jezik. Ali pomogla mi je sestra, a i sestrična je već bila tu pa je bilo lakše.“¹³ (ž., r. 1990., Peru, 3. g.)

Uz one koji su tražili kartu za životnom promjenom, neki od kazivača, koji su u državama rođenja prakticirali hrvatsku tradicijsku kulturu i bili aktivni u hrvatskim zajednicama, su kao najveći motiv istaknuli čistu želju za dolaskom u Hrvatsku i detaljnije upoznavanje vlastitog porijekla i obiteljske povijesti:

„Eh, u biti prilika da saznam otkud dolazimo, osim toga bio sam u klapi, svirao sam gitaru kako sam ti rekao, počelo me više zanimati sve što je hrvatsko i ništa, uglavnom zbog toga, također i zbog iskustva, dolazak u drugu zemlju.“¹⁴ (m., r. 1997., Čile, 4. g.)

„Jako je bilo veliki korak, pogotovo kad imaš sve u Peruu, ja sam imala posao, super, super posao, imala sam puno prijatelja pošto sam jako socijalna, znači ja obožavam društvo, imala sam obitelj, još imam obitelj hvala Bogu, imala sam kuću, još uvijek imam kuću, sve. Motivacija mi je bila baština možda, možda to. Jer stvarno, stvarno da ti budem onako 100% iskrena, kad ja čujem glazbu iz Hrvatske srce mi pukne, znači ne mogu. Ja sam došla i odmah sam tražila KUD da bi plesala i baš sam plesala, nisam znala ni šta pjevam ja, ide jesen idu ljudi vani šta to znači ja ne znam, i ja sam pjevala ko' prava Hrvatica“ (ž., r. 1995., Peru, 3. g.)

Kazivačica je također kasnije u razgovoru dodala još jedan zanimljiv motiv koji je također utjecao na njen dolazak u Hrvatsku:

¹³ „Aplicó mi prima a la beca, entonces nos contó, y regresó maravillada que Croacia es, que Zagreb es no sé qué, que la vida nocturna es top, que es super seguro, que esto, que lo otro. Sales a la calle sin miedo de que te pasa algo sabes, a que te asalten o peores cosas. Y aparte en mi caso era la perfecta razón para hacer un cambio en mi vida, no sé, yo tenía 25 años, estaba trabajando en una universidad, no me sentía muy a gusto, había intentado renunciar y mi jefa no quería ver. (...) entonces básicamente también fue la perfecta excusa o motivo para ya renunciar y cambiar mi vida no, porque es un cambio definitivamente, venir a otro país, en el que no hablas el idioma. Pero me ayudó mi hermana, y mi prima ya estaba acá, entonces ha sido mas fácil. „(ž., r. 1990., Peru, 3. g.)

¹⁴ „Eh, básicamente, la oportunidad de saber de dónde veníamos, además, estaba en klapa, tocaba guitarra como te dije, me empezó a interesar más todo lo que era croata y nada, básicamente por eso, también por una experiencia, venir a otro país y así fue.“ (m., r. 1997., Čile, 4. g.)

„Znam da sam ja kao kad dođe nešto čudno, znam da sam ja i onda tamo oni su me pitali kao, otkud je tvoje prezime? I ja kažem iz Hrvatske, mama i tata, abuelo i abuela bla bla, i dođe pitanje: 'Jel znaš hrvatski? Ne znam, a onda ništa.' I žao mi je bilo, možda je i ta motivacija bila, da meni je bilo žao i sramota mi je bila, nije samo žao nego i sramota da kažem ja sam ta i ta, a ne znam jezik.“ (Ž., r. 1995., Peru, 3. g.)

Iz njenog kazivanja možemo primijetiti kako zbog nepoznavanja hrvatskog jezika društvo u Peruu smatralo da ona nije prava Hrvatica. To je kako i sama navodi probudilo u njoj osjećaj sramote, ali i povećalo želju za učenjem i dolaskom u Hrvatsku. Neki od kazivača su rekli kako je glavni razlog njihovog dolaska bila želja za promjenom i boljom kvalitetom života, kao i upoznavanje svojih korijena, te ideja o životnoj avanturi. Ostali su od svoje rodbine koja je već ranije došla u Hrvatsku čuli samo lijepe stvari i odlučili iskoristiti priliku koja im se nudila u vidu stipendija. Ovakvi razlozi i motivacije nisu rijetki među mladim povratnicima što potvrđuje i istraživanje koje su provele autorice Rajković Iveta i Gadže (2014:149) među povratnicima iseljenika iz Argentine gdje su podijelile razloge na dvije skupine: želja za avanturom i znatiželja o egzotičnoj domovini te dugogodišnja ideja o povratku u Hrvatsku. Đevoić (2018:27) također navodi slične motivacije svojih sugovornika kao što je želja za otkrivanjem obiteljske povijesti, znatiželja, želja za upoznavanjem šire obitelji i sl. Sve su to motivacije koje dijele i moji sugovornici te možemo zaključiti kako većina mladih potomaka iseljenika iz Južne Amerike dolazi u Republiku Hrvatsku sa sličnim željama i motivacijama.

5. HRVATSKI JEZIK KAO POKAZATELJ HRVATSKOG IDENTITETA

5.1. O hrvatskom identitetu

Josip Bratulić u svom djelu *O hrvatskom identitetu, neposredno*, predstavlja široki pregled sastavnica hrvatskog identiteta. Kao prvo obilježje svakog pojedinca navodi njegovo ime i prezime, koje je neraskidiva spona između članova obitelji kroz generacije. Nadodaje kako je hrvatski prezimenski sustav također obilježje identiteta zahvaljujući svom prepoznatljivom formiranju (usp. Bratulić 2009:10). Na temelju nečijeg prezimena možemo vrlo lako pretpostaviti da li pripada nekoj zajednici ili ne, što je u prethodnom poglavlju potvrdila i moja kazivačica koju su uvijek ispitali o porijeklu upravo zbog njenih

prezimana,¹⁵ koja su završavala na -ić. Hrvatski identitet određuje i povijesni prostor, tj. prostor na kojem ljudi žive, a to je u ovom slučaju teritorij Republike Hrvatske, kao i pojam doma i domovine koji Bratulić opisuje kao „prostor u kojem živi nekoliko generacija koje se prepoznaju“ (ibid. 14). Kao jedan od bitnih predstavnika svakog identiteta spominje se i vjera, koja nas kroz povijest, ali i danas razlikuje od naših susjeda, jer Hrvati uglavnom pripadaju zapadnom katoličkom kršćanstvu. Uz ova obilježja hrvatskog identiteta još se navode i hrvatska književnost, hrvatska pisma, državna i nacionalna zastava, državni grb, kao i grbovi povijesnih pokrajina i gradova. Sve su to bitne sastavnice koje u ovom slučaju predstavljaju hrvatski nacionalni i etnički identitet u usporedbi s ostalim narodima svijeta. Bratulić posebnu pozornost pridaje jeziku kao jednom od najsnažnijih obilježja identiteta, kako kolektivnog tako i individualnog, ali i nacionalnog i etničkog (ibid. 11). Grbić (1994:31) također nadodaje kako se jezik već od razdoblja romantizma smatra neodvojivim od etničkog identiteta te kako ima manifestativnu funkciju, odnosno on je faktor etničke, klasne i druge identifikacije. S ovom tvrdnjom se slaže i Škiljan koji jezik naziva „jezgrenim konstitutivnim elementom hrvatskog identiteta“. Dodaje kako Hrvati kao narod, duboko cijene i štite svoj jezik koji je od samog dolaska Hrvata na ove prostore bio ugrožavan mnogo puta, ali Hrvati su svaki put pronalazili načine kako bi ga sačuvali (Škiljan 2002:233).

Grbić Jakopović (2014:13) se bavi identitetom Hrvata izvan Hrvatske te tako opisuje što je točno utjecalo na očuvanje hrvatskog identiteta, „osim što su se nastojali ‘držati zajedno’, pozivali su rodbinu i prijatelje ‘iz staroga kraja’ da im se pridruže, odlazili u domovinu po bračnoga druga, nastojali njegovati običaje, gradili svoje crkve, pozivali svoje svećenike. Tako su milijuni njih, usprkos paralelnoj uspješnoj adaptaciji i integraciji koja se (ipak) nerijetko u novoj postojbini pretočila u asimilaciju, uspjeli sačuvati svoj izvorni etnički i kulturni identitet.“ Rajković Iveta i Gadže (2014:138) u svom radu također spominju načine na koje se hrvatski identitet očuvao kod hrvatskih migranata u Argentini, a uglavnom je to bilo zahvaljujući okupljanjima migranata u crkvama te kasnije u zajednicama i brojnim osnovanim hrvatskim središtima. Na taj način ljudi su ostajali u kontaktu, koristili su hrvatski jezik te njegovali hrvatsku kulturu i tradiciju. Hrvatski identitet se njegovao i unutar obitelji, pa su djeca od baka i djedova učila o Hrvatskoj, ali i hrvatski jezik.

¹⁵ U Španjolskoj kao i njenim bivšim kolonijama osobe nose dvostruko prezime, odnosno očevo i majčino. Više o ovoj temi usp. Lončar Ivana. 2008. „Zakonski okvir određivanja osobnih imena i prezimena u Španjolskoj, Portugalu i njihovim nekadašnjim kolonijama“. *Folia Onomastica Croatica* 17:95-110.

S obzirom na gore navedeno bogatstvo sastavnica hrvatskog identiteta zanimalo me je kako se hrvatski identitet očuvao unutar obitelji i zajednica mojih kazivača. Odgovori koje sam dobila uglavnom su se odnosili na usmenu predaju i priče o Hrvatskoj koje su čuli od svoji baki i djedova, ali veliku ulogu imaju i hrvatska glazba, folklor, sport i hrana, kao što je vidljivo u kazivanjima:

„Pa tata mi je pričao i čak nikad nije bio tu prije i baka (...) uvijek slušamo hrvatsku glazbu, pogotovo klape zbog tate i ples. Ja sam oduvijek plesala i oduvijek kao tradicija, i da...više manje to, nekoliko riječi sam samo naučila od moje bake, da je nekad kao, ali nije znala kako se to piše, ali da, mislim da više kao glazba.“ (ž., r. 1994., Čile, 3. g.)

“Moj djed nam je uvijek govorio da imamo hrvatsku stranu, uvijek nam je govorio da smo Hrvati, on je to usađivao svojoj djeci. Imao je četvero djece i dobro, moja majka i njegov brat prenijeli su to na nas, tu ljubav prema Hrvatskoj. Uvijek, kad je sport u pitanju, uvijek smo pratili tenisače, nogometaše, kao i reprezentaciju.”¹⁶ (m., r. 1989., Bolivija, 3. g.)

“Moja baka, koju su svi poznavali jer je jako dobro kuhala, nam je za svaki rođendan pripremala i poklanjala *kiflice*, to je bio kao posebni poklon koji nas je oduševljavao.”¹⁷ (ž., r. 1988., Bolivija, 3. g.)

“Uvijek smo pričali o Hrvatskoj, dobro, moj djed je pričao, nije toliko pričao jer je dosta tiha osoba, ali bile su slike npr. u kući, karta Hrvatske, kraljevi i takve stvari, državna himna.”¹⁸ (ž., r. 1990., Peru, 3. g.)

Unatoč tome što moji kazivači nisu na jednake načine i u istoj mjeri očuvali svoj hrvatski identitet unutar obitelji, svi, osim jednog kazivača,¹⁹ su potvrdili kako su oduvijek znali za

¹⁶ „Mi abuelo siempre nos decía que teníamos parte croata, siempre nos decía que somos croatas, él se lo inculcó a sus hijos. Tuvo 4 hijos y bueno, mi madre y su hermano lo pasaron a nosotros, ese cariño hacia Croacia. Siempre, en la cuestión de deporte, siempre viendo a tenistas, a los futbolistas, como el equipo de la selección.“ (m.r.,1989., Bolivija, 3.g.)

¹⁷ „Mi abuela, todos las conocían porque cocinaba muy bien, entonces en cada cumpleaños ella nos regalaba kiflice, era como un regalo especial, cocinaba bien bonito y nos encantaba.“ (ž., r. 1988., Bolivija, 3. g.)

¹⁸ „Siempre hemos hablado de Croacia, bueno, mi abuelo hablaba, no hablaba tanto tampoco porque es una persona bastante callada, pero había cuadros, por ejemplo, en la casa, el mapa de Croacia, los reyes y ese tipo de cosas, el himno nacional.“(ž., r. 1990., Peru, 3. g.)

¹⁹ Kazivač je objasnio kako su on i njegova obitelj tek nedavno otkrili da vuku korijene iz Hrvatske.

svoje hrvatsko porijeklo i kako su uvijek slušali priče o Hrvatskoj od svojih djedova i baka. Ono što ih je možda ponajviše isticalo u društvu su njihova prezimena jer svi moji kazivači imaju hrvatsko prezime.²⁰ Nama možda neke jednostavne stvari poput slika, glazbe ili hrane njima su bile jedina poveznica s Hrvatskom, ali i ključan faktor u stvaranju i očuvanju njihovog hrvatskog identiteta. Iz toga možemo vidjeti kako su kazivači već prije dolaska u Hrvatsku do neke mjere razvili svoj hrvatski identitet, a u narednim poglavljima ćemo istražiti koliko i kako se njihov identitet transformirao po dolasku u Hrvatsku.

5.2. Hrvatski kao nasljedni jezik

Pojam nasljednog jezika prvi put se pojavljuje u sedamdesetim godinama 20. stoljeća u Kanadi, no tek posljednjih desetak godina je zabilježen značajniji interes za njegovim boljim razumijevanjem (usp. Cvikić, Jelaska i Kanajet Šimić 2010:113). Današnje poimanje nasljednog jezika u SAD-u označava bilo koji jezik koji nije engleski stoga dolazi do toga da pojam nasljedni jezik zamjenjuje ostale pojmove kao što su manjinski jezik, rodni jezik, materinski jezik, etnički jezik, jezik zajednice i kućni jezik (ibid. 114). Pa tako definicija nasljednih govornika podrazumijeva osobe, odnosno učenike koji su odrasli u domovima gdje se govorio neki drugi jezik, a ne engleski, koji govore ili samo razumiju nasljedni jezik i koji su postigli određeni stupanj dvojezičnosti u engleskom i nasljednom jeziku (Valdes 2000 prema Cvikić, Jelaska i Kanajet Šimić 2010:113).

Ako pristupimo pojmu nasljednog jezika iz malo šireg konteksta dolazimo do njegove povezanosti s kulturnim nasljeđem, gdje se navodi kako jezik ne mora nužno biti korišten unutar doma, ali želja da se pojedinac još više poveže sa svojim porijeklom je jako velika motivacija za njegovim učenjem (Van Deusen-Scholl 2003 prema Cvikić, Jelaska i Kanajet Šimić 2010:116). To dovodi do podjele učenika na *učenike nasljednog jezika* koji su do nekog određenog stupnja ovladali nasljednim jezikom, te na *učenike s nasljednom motivacijom* koji su unutar obitelji stekli duboki osjećaj povezanosti s kulturom i jezikom, ali nisu ga usvojili (ibid.). Kada govorimo o hrvatskom kao nasljednom jeziku, autorice pojašnjavaju kako nije lako definirati položaj hrvatskog jezika u iseljeništvu jer u slučaju mnogih potomaka iseljenika ne možemo koristiti nazive poput drugog ili stranog jezika. Nadodaju kako pojam nasljednog jezika ne može biti korišten ukoliko potomak Hrvata nema ni osnovni stupanj jezične

²⁰ Neki od kazivača imaju i dva hrvatska prezimena jer im i otac i majka imaju hrvatsko podrijetlo.

stručnosti, u tom slučaju, kada je hrvatski jezik samo poveznica s kulturnim nasljeđem govorimo o *predačkom jeziku* (ibid. 119). Stoga je glavna definicija nasljednog govornika hrvatskog jezika sljedeća „osoba koja je u zemlji u kojoj hrvatski nije službeni ili (priznati) manjinski jezik hrvatski jezik usvajala u obitelji te njime ovladala do nekoga stupnja, a koja osim poznavanja jezika u određenomu stupnju poznaje hrvatsku kulturu te osjeća pripadnost hrvatskomu narodu“ (Jelaska i Hržica 2005 prema Cvikić, Jelaska i Kanajet Šimić 2010:120).

S obzirom da jezik igra veliku ulogu u određivanju identiteta, pitala sam svoje kazivače je li se hrvatski jezik koristio unutar njihovih obitelji te sam dobila različite odgovore:

„Oni su htjeli biti više kao, da mi smo kao normalni, mi smo Čileanci i sve, tako da jezik nije išao kao dalje (...) Ja sam jedina u mojoj obitelji koja priča, ni moja baka... nitko, i sada sestra druga, i sada tata uči online sa mnom, ali da, u Čileu nitko ne priča, nitko. U Argentini da jer oni su kao druga generacija ili prva, ali kod nas, barem u Antofagasti nitko ne priča.“ (ž., r. 1994., Čile, 3. g.)

Iz iskaza moje kazivačice vidimo kako je želja za što bržom integracijom u novopridošlo društvo, odnosno u Čile, kod prve generacije doseljenika rezultirala time da se jezik nije uopće održao unutar obitelji.

„Tata da, kao materinski jezik, kao prvi jezik što je naučio tata je hrvatski, mama ne, mama je uvijek pričala španjolski jezik, a ja sam naučila tu u Hrvatskoj znači ispočetka. Doma tata je pričao stalno sa bakom, uvijek je pričao nešto, a uvijek je bio kao tajni jezik, kao kad želi nešto pričati, a da se ne zna onda je na hrvatski. Ja sam uvijek ga pitala zašto nisi pričao sa mnom, zašto nisi, to bi bilo besplatno znaš, ja sam se trudila da bi naučila hrvatski, a on nikad nije pričao. Isto zbog posla, jer on je oduvijek putovao, nikad nije bio doma tako da nismo pričali baš hrvatski, nisam imala baš prilike za to.“ (ž., r. 1995., Peru, 3. g.)

Ovdje možemo vidjeti kako se prema riječima moje kazivačice hrvatski jezik prenio na djecu migranata, no oni to znanje nisu prenijeli na svoju djecu, odnosno na pripadnike treće generacije.

„Djed nas nikada nije učio, ni svoju djecu ni unuke, razlog tomu je što moj djed nikad nije imao s kim pričati hrvatski, jer je oženio Bolivijku, moju baku, jedino kad bi ga čuo da govori hrvatski je kada bi razgovarao sa svojom sestrom koja je živjela ovdje u Hrvatskoj.“²¹ (m., r. 1989., Bolivija, 3. g.)

„Moj djed nije dao mojoj baki da priča hrvatski sa svojom kćeri, odnosno sa mojom majkom, to je malo seksistički, mislim, jer je rekao da će govoriti protiv njega, imamo termin ogovaranje, da će ga ogovarati, a on nije mogao razumjeti, pa se jezik nije prenio.“²² (ž., r. 1988., Bolivija, 3. g.)

U ova dva iskaza možemo primijetiti kako je unutar obitelji došlo do miješanih brakova što je utjecalo na očuvanje jezika. U slučaju kazivača, njegov djed je oženio Bolivijku te slijedom okolnosti nije imao nikoga u Boliviji s kim bi pričao hrvatski jezik i na taj način očuvao jezik unutar svoje obitelji. Kod kazivačice je situacija bila obrnuta te se njena baka udala za Bolivijca koji joj je branio pričati hrvatski jezik sa svojom djecom.

Jedan kazivač je u djetinjstvu zajedno s roditeljima i sestrom ostvario kratku povratničku migraciju u Hrvatsku te je tada stupio u kontakt s hrvatskim jezikom, ali njegovo znanje jezika po povratku u Peru se izgubilo:

„Moja obitelj i ja, svi mi, moj otac, moja majka, moja sestra i ja, živjeli smo u Osijeku manje više dvije godine kada sam ja imao tri i pol godine sve do mojih pet i pol godina. Dakle u tom periodu može se reći da sam govorio hrvatski, i malo španjolskog, malo do te mjere da se moja majka zabrinula. Kad smo se vratili u Peru, zaboravio sam hrvatski jer sam bio dijete, nisam mislio da će mi biti od koristi, ne znam kako da ti objasnim. Ni moj otac nije inzistirao na tome, ali uvijek smo ostali u kontaktu s hrvatskim jezikom. Iako je hrvatska zajednica u Peruu mala, uvijek smo išli u župu gdje se misa održava na hrvatskom, tata je i dalje slušao hrvatsku glazbu, sa svojom obitelji je govorio hrvatski. Koristili smo nekoliko hrvatskih riječi u kući, vrlo malo, ali on je

²¹ „Abuelo nunca nos enseno, ni a sus hijos ni a sus nietos, lo que pasa es que mi abuelo nunca tuvo con quien hablar en croata, porque se casó con una boliviana, mi abuelita, la única vez que yo le he escuchado hablar croata era cuando hablaba con su hermana que vivía aquí en Croacia.“ (m., r. 1989., Bolivija, 3. g.)

²² „Mi abuelo no le dejó a mi abuela hablar en croata con su hija, o sea, con mi mamá, es un poco machista yo creo, porque decía que iban a hablar en su contra, tenemos un término chichear, es como, chismear entre ellas y él no iba a entender, entonces no se pasó el idioma.“ (ž., r. 1988., Bolivija, 3. g.)

uvijek bio u kontaktu, ne baš udubljen u jezik, ali uvijek je bilo nešto.”²³ (m., r. 1995., Peru, 3. g.)

Unatoč tome što kazivač ne govori tečno hrvatski jezik, on je oduvijek prisutan u njegovom životu zahvaljujući utjecaju obitelji, odnosno oca, ali i zajednice u Peruu, te odlascima na mise koje su se održavale upravo na hrvatskom jeziku.

Kazivači su opisali različite razloge i prakse (ne)korištenja hrvatskog jezika unutar svojih obitelji, pa možemo vidjeti kako unatoč postojanju pojedinaca unutar obitelji koji su govorili hrvatski jezik, on se nije očuvao zbog različitih razloga, poput dužeg odsustva govornika u slučaju kazivačice čiji je otac često putovao, ali i zbog straha drugih članova obitelji od nerazumijevanja. Još jedan od razloga zbog kojeg se jezik nije prenio dalje je bila i želja za integracijom u novo društvo što je dovelo do smanjenog korištenja hrvatskog jezika te kao posljedica toga došlo je do potpunog prekida prijenosa jezika među potomcima. Unatoč tim različitim razlozima, ono što je zajedničko svim mojim kazivačima je da se jezik u svojoj cijelosti nije prenio dalje na njih. Ovi rezultati potvrđuju model treće generacije koji je uspostavio Joshua Fishman i koji tvrdi kako sa svakom sljedećom generacijom potomaka iseljenika raste znanje jezika zemlje u kojoj se nalaze, dok znanje i korištenje materinskog jezika kod prve generacije, odnosno nasljednog jezika kod njihovih potomaka, rapidno opada (Alba et al. 2002:467). Prema ovom modelu prve generacije migranata su uglavnom jednojezične i govore samo materinski jezik uz vrlo slabo poznavanje jezika zemlje u kojoj se nalaze. To utječe da se materinski jezik održi i kod druge generacije koja je uglavnom dvojezična te poznaje i govori materinski jezik, ali rođenjem i boravkom u zemlji migracije razvija potpuno razumijevanje drugog jezika čije korištenje i preferira. Njihov odnos prema jeziku i češća upotreba jezika domaćina dovodi do toga da su pripadnici treće generacije jednojezični u jeziku zemlje domaćina (Lee 2018:875).

²³ „Yo y mi familia, todos, mi papa, mi mama, mi hermana y yo, vivimos en Osijek dos años más o menos cuando yo tenía tres años y medio y cinco años y medio, entonces, durante ese periodo se puede decir que hablaba croata y hablaba poco español, a tal punto que mi madre se preocupó. Cuando regresamos a Perú, me olvidé de croata porque era un niño, no pensé que iba a ser útil, no sabía explicarte. Mi padre tampoco me insistió, pero siempre nos mantuvimos en contacto, a pesar de que la comunidad croata es pequeña en Peru, siempre estuvimos yendo a lo que esta la parroquia donde hablan la misa en croata, bueno mi padre todavía estaba escuchando la música en croata, hablaba croata con la familia. Usábamos una que otra palabra en croata en la casa, muy pocas, y siempre estaba en contacto, no super sumergido en el idioma, pero siempre algo.“ (m., r. 1995., Peru, 3. g.)

Unatoč tome što jezik nije u svim slučajevima ostao sačuvan, svi kazivači prije dolaska u Republiku Hrvatsku su poznavali barem poneku riječ hrvatskog jezika, te su bili u kontaktu s njim, ali nisu ga govorili:

„Došla sam samo znajući brojati od jedan do pet, baka me naučila brojati do deset, ali sam ja zapamtila samo do pet. Kada sam došla to je bilo jedino što sam znala.,”²⁴ (ž., r. 1990., Peru, 3. g.)

„Nisam znao ništa, iskreno ništa, jedino što sam znao je pozdraviti i nekoliko psokvi, ništa više.”²⁵ (m., r. 1989., Bolivija, 3. g.)

„Znala sam jednu pjesmu koju nas je baka naučila, pjesma o kuni, pokušala sam ju prevesti s bratom, ta pjesma o kuni je bila jedina koju smo znali pjevati, ali mislim da je bila na nekom dijalektu (...) To je jedino što smo znali od hrvatskog, i sama sam naučila brojati do deset.”²⁶ (ž., r. 1988., Bolivija, 3. g.)

Jedna kazivačica je ispričala kako je kao mala često izmišljala priče i voljela je koristiti različite hrvatske riječi koje je čula od svog oca, ali koje nije uopće razumjela. Ono što je za nju bilo bitno je da su to hrvatske riječi, dok ju njihovo pravo značenje uopće nije zanimalo:

„Znači doma, ja sam samo rekla kao: 'Kući mala', ali kući mala nije niti točno, ali kući mala mi je bilo kao smiješno jer kad si sretan aj kući mala, kad si tužan a kući malaaa i kad te boli nešto ahh kući mala, ali sve mi je bilo kući mala, ali nema niti smisla, samo mi je bilo kao da je hrvatski, kao kući je hrvatski i mala.” (ž., r. 1995., Peru, 3. g.)

Ono što me je još zanimalo je da li su moji kazivači imali mogućnost učiti hrvatski jezik u zemlji rođenja, te jesu li ga možda učili putem online tečajeva:

²⁴ „Vine solamente sabiendo contar de uno hasta el cinco, lo único mi abuela me enseñó hasta diez, pero solamente me recordaba hasta cinco. Eso vine sabiendo, nada más, y ya.” (ž., r. 1990., Peru, 3. g.)

²⁵ „No, no sabía nada, la verdad que no, me vine sabiendo saludar y unos cuantos insultos, nada más.” (m., r. 1989., Bolivija, 3. g.)

²⁶ „Sabía una canción que nos enseno mi abuela, una canción de kuna, hemos tratado traducirla con mi hermano, la canción de kuna era la única que sabíamos cantar, pero yo creo que era de un dialecto, (...) Sí, es lo único que sabíamos en croata, y yo aprendí por mi cuenta como que contar hasta el diez, (ž., r. 1988., Bolivija, 3. g.)

„Um, u Santiagu možeš u Estadio Croata,²⁷ uh, i ništa kao Croaticum, ništa, ni knjige ni ništa, ja sam išla par puta, ali to je kao jedan put u tjednu i to je ništa, hrvatski moraš imati nešto kao gradivo.“ (ž., r. 1994., Čile, 3. g.)

„Moj brat je pohađao kratko, moja sestra također kao i moja mama. Mama je rekla ne mogu više i čao, ali moj brat je nastavio i ja sam prije nego što sam došla krenula na besplatne tečajeve koje imaju na stranici, kao, počela sam nešto, jer je bila pandemija, a imala sam više vremena, kao sat nastave, vježbali smo...“²⁸ (ž., r. 1988., Bolivija, 3. g.)

Dvije kazivačice su na to pitanje dale potvrđan odgovor, kazivačica iz Čilea je spomenula kako je pohađala tečaj koji se održava u glavnom gradu Čilea, ali za nju to nije bilo dovoljno i smatra kako tamo nije mogla steći zadovoljavajuće znanje hrvatskog jezika. Druga kazivačica je potvrdila kako u zajednici gdje se inače okupljaju potomci hrvatskih iseljenika kako bi se družili, razmjenjivali znanja i slično, također održavaju tečajeve hrvatskog jezika. Kao i u slučaju prethodne kazivačice, također se ne radi o vrlo ozbiljnim tečajevima, već više služe kako bi se ljudi upoznali s osnovama hrvatskog jezika.

6. PROGRAM UČENJA HRVATSKOG JEZIKA U REPUBLICI HRVATSKOJ

Republika Hrvatska u članku 7. *Zakona o odnosima Republike Hrvatske s Hrvatima izvan Republike Hrvatske*²⁹ navodi kako „se zauzima za očuvanje i jačanje položaja i identiteta Hrvata izvan Republike Hrvatske kroz učenje jezika, kulture, obrazovanja, znanosti, gospodarstva, zdravstva i socijalne politike i športa.“ Sukladno ovom zakonu, Republika Hrvatska u sklopu Središnjeg državnog ureda za Hrvate izvan Republike Hrvatske svake godine objavljuje natječaj za stipendiju za učenje hrvatskoga jezika u Republici Hrvatskoj te Javni poziv za dodjelu stipendija za internetsko učenje hrvatskoga jezika.³⁰ Pravo prijave za stipendiju imaju pripadnici hrvatskog naroda ili njihovi potomci, mogu se prijaviti i njihovi

²⁷ Više: <https://www.estadiocroata.cl>.

²⁸ Mi hermano tomó allá algunos, mi hermana también y mi mama. Mi mama dijo yo no puedo y ciao, pero mi hermano continuó y yo antes de venir tomé los cursos gratuitos que hay en la página, como que, empezaba a algo, porque justo era la pandemia, y tuve más tiempo, como una hora de las clases, practicábamos...“ (ž., r. 1988., Bolivija, 3. g.)

²⁹ Izvor: <https://www.zakon.hr/z/507/Zakon-o-odnosima-Republike-Hrvatske-s-Hrvatima-izvan-Republike-Hrvatske>.

³⁰ Više: <https://hrvatiizvanrh.gov.hr/programi-i-projekti/program-stipendiranja/804>.

supružnici, ali i prijatelji hrvatskog naroda koji promiču hrvatsku kulturu i identitet. Prema pravilniku o dodjeli stipendije za učenje hrvatskog jezika u Republici, pojedinci koji dobiju stipendiju imaju pravo na subvencioniranu prehranu kao i naknadu za smještaj u studentskom domu ili privatno, te im je u stipendiju uključen trošak tečaja hrvatskog jezika za jednu akademsku godinu.³¹

6.1. Croaticum - Centar za hrvatski kao drugi i strani jezik

Iako je popularnost Croaticuma porasla posljednjih godina, njegovo djelovanje započinje već 1962. godine kada je bio poznat pod imenom *Tečaj hrvatskoga jezika za strance*. Potomci hrvatskih iseljenika na tečaj dolaze od osamdesetih godina kada tečaj dobiva novo ime i širu funkciju pa tako postaje *Pripremna godina studija*, koja polaznicima nudi dvosemestralnu nastavu jezika kao i predavanja o hrvatskoj baštini (usp. Cvitanušić, Nazalević i Udier 2010:99; Grgić, Matovac i Aleksovski 2022). Do ponovne promjene imena dolazi 2003. godine kada postaje *Croaticum-hrvatski za strance*, a naziv koji danas poznajemo, *Croaticum - Centar za hrvatski kao drugi i strani jezik*, dobiva 2007. godine (ibid. 100). Nastava se održava u šest stupnjeva koji odgovaraju dogovorenim stupnjevima *Zajedničkog europskog referentnog okvira za jezike*³². Od 2005. godine nastava se izvodi po širem programu, odnosno, uz semestralnu nastavu postoje i kombinirani jednomjesečni tečajevi kao i Male ljetne škole hrvatskoga jezika i individualne nastave (ibid. 103).

U razgovorima s kazivačima zanimalo me kako su saznali za Croaticum i za stipendiju koju daje Središnji državni ured za Hrvate izvan Republike Hrvatske. Odgovori koje sam dobila su bili jako slični:

„Brat od tate, Milan se zove, on je prvo došao. Kad ja sam bila jako mala, znači ja sam imala kao 4 godine, on je došao 19(99). I došao je s Croaticuma i tada nije bilo toliko poznato, znači Croaticum *in the 90's was not that famous*, ali počelo je biti baš jako poznato, pogotovo u Južnoj Americi, ali sad je kao cilj u životu da dođeš tu.“ (Ž., r. 1995., Peru, 3. g.)

³¹ Više: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2019_05_54_1040.html.

³² Više: <https://www.coe.int/en/web/common-european-framework-reference-languages/level-descriptions>.

„oduvijek sam znala, jer znaš kao, oduvijek sam sudjelovala kao na hrvatskim kao zajednice, zajednicama, i tamo svi kao znamo, zna se da je netko išao prije kad je bio ne znam...i onda ti kao odrasteš i onda znaš da to postoji.“ (ž., r. 1994., Čile, 3. g.)

„U hrvatskoj zajednici koja je već otprije postojala u Boliviji, kao da je počeo rasti interes za mogućnost dobivanja stipendije, kao, sada svi žele doći, a to je otvorilo mnoga vrata, a osim toga, nekako je aktiviralo zajednicu, pa sada se održavaju i sastanci na kojima ljudi, mladi koji se vraćaju, pričaju svoja iskustva.“³³ (ž., r. 1988., Bolivija, 3. g.)

Iz dobivenih odgovora možemo primijetiti kako se uglavnom radi o članovima obitelji ili poznanicima unutar etničke/iseljeničke zajednice koji su već bili na Croaticumu, pa zapravo možemo reći da je i u ovom slučaju došlo do neke vrste lančane migracije, ali ovaj put u zemlju koju su njihovi preci morali napustiti. Zanimljivo je primijetiti kako je prema riječima kazivačice, popularnost Croaticuma porasla te je sada upravo dolazak na Croaticum i u Hrvatsku postao životni cilj za pojedince. Jedna od kazivačica nadodaje kako su Croaticum i učenje hrvatskog jezika pozitivno utjecali na zajednicu Hrvata u Boliviji gdje se održavaju sastanci na kojima bivši učenici opisuju svoja iskustva kako bi potaknuli širi broj ljudi da se i oni odluče na taj korak.

Još jedna zanimljiva informacija koju sam saznala tokom razgovora s mojim kazivačem iz Bolivije je kako je on prilikom perioda u kojem se vratio u Boliviju, sam održavao tečajeve hrvatskog jezika za one koji su bili zainteresirani, a kasnije se taj broj pokazao jako velikim što zapravo potvrđuje kako interes potomaka iseljenika za učenjem hrvatskog jezika sve više raste:

„Kad sam se vratio u Boliviju, nakon godinu dana učenja hrvatskog, otvorio sam tečaj hrvatskog u Boliviji za one koji su ga htjeli učiti od nule, za one koji su to htjeli ja sam ih podučavao sa svim svojim knjigama s Croaticuma. Nisam znao ništa, ali sam otvorio knjigu i pokazao sam im ono čega sam se sjećao da su mene naučili. I dao sam im svoje

³³ „En la comunidad croata que ya había antes en Bolivia, es como que ha empezado crecer interés por la posibilidad de la beca, es como, ahora todos quieren venir, y eso ha abierto mucha puerta y aparte, como que ha activado la comunidad, entonces ahora hace como reuniones donde gente, los jóvenes que vuelven cuentan sus experiencias.“ (ž., r. 1988., Bolivija, 3. g.)

knjige, svoje bilježnice i sve. I imao sam puno učenika koji su učili, sada znaju bolje od mene.“³⁴ (m., r. 1989., Bolivija, 3. g.)

Na pitanje koliko im je stipendija i mogućnost učenja hrvatskog jezika na Croaticumu pomogla te što im je sve pridonijela dobila sam sljedeće odgovore:

„Stipendija mi je dala priliku da besplatno učim jezik. Tečaj na Croaticumu je 700 eura, mislim, po semestru. To je kao prvo, zatim učenje jezika, a učenje jezika daje mi priliku da, budući da sam tijekom tečaja upoznala druge ljude zainteresirane za učenje hrvatskog jezika iz različitih dijelova svijeta, sklapam prijateljstva iz svih krajeva, iz Sjedinjenih Država, iz Australije, Njemačke, eee, Danska. Prilika da upoznam ljude iz cijelog svijeta i da dođem do pristojne razine znanja jezika.“³⁵ (ž., r. 1990., Peru, 3. g.)

„Mislim ako nije bilo ove stipendije ne bi išla, i nije samo učiti, i profesori su super, nego imaš di spavat, imaš di jest i imaš sve. I pogotovo, ja sam iz Čilea di sve moraš platiti i onda ako ideš na faks trebamo sve platiti, nema studentskih domova u Čileu, tako da i ako ideš u Santiago onda moraš platiti i stan ili sobu i to. Nema kao menze ni takve stvari, tako da...“ (ž., r. 1994., Čile, 3. g.)

„Koristio mi je najviše od svega da se upoznam s Hrvatskom, na ne tako, ne znam, težak način, također mi pomaže naučiti jezika mojih predaka i naravno, istina, otvorio mi je vrata Hrvatske, i više od samog učenja jezika, pružio mi je mogućnost da dođem ovamo i vidim kako sve funkcionira, upoznam kulturu, zaljubim u kulturu da tako kažem.“³⁶ (m., r. 1997., Čile, 4. g.)

³⁴ „Al volver en Bolivia, ya un año de croata, en Bolivia yo abrí un curso de croata para los que querían aprenderlo de cero, yo les enseñaba con todos los libros de Croaticum. Yo no sabía nada, pero, abre el libro y les enseñaba lo que me acordaba de que me habían enseñado. Y les de mis libros, mis cuadernos y todo. Y tenía un montón de alumnos que aprendieron, ahora mejor que yo. (m., r. 1989., Bolivija, 3. g.)

³⁵ „la beca me dio la oportunidad de aprender el idioma de forma gratuita para mí no, el curso en Croaticum está a 700 euros creo el semestre. Eso primero, aprender el idioma, y aprender el idioma me da la oportunidad de, estando en curso de conocer a la gente interesada de aprender croata de distintas partes de mundo, hacer amigos de todos lados, de Estados Unidos, de Australia, Alemania, eee, Dinamarca. La oportunidad de conocer gente de todo el mundo y luego llegar a un nivel decente del idioma.“ (ž., r. 1990., Peru, 3. g.)

³⁶ „Me sirvió más que nada para familiarizar me con Croacia, de una forma no tan, no sé, difícil, más, me ayuda a aprender la lengua de mis ancestros y claro, en verdad, me abrió las puertas a Croacia, más que para aprender el idioma, para poder venir acá, y saber cómo funciona, conocer la cultura, enamorarme de la cultura por así decirlo.“ (m., r. 1997., Čile, 4. g.)

Možemo primijetiti kako pozitivan stav o Croaticumu i znanju te iskustvima koje su tamo stekli, kao i o stipendiji, dijele svi moji kazivači, što samo pokazuje koliko je on uspješan i koliko zapravo stipendija znači potomcima iseljenika koji se odluče na dolazak u Hrvatsku.

6.2. Učenje hrvatskog jezika

Učenje bilo kojeg novog jezika je vrlo zahtjevan i izazovan proces, a nakon dolaska u Republiku Hrvatsku moji kazivači se susreću s hrvatskim jezikom na jedan skroz novi način i on postaje dio njihove svakodnevnice. Prije dolaska u Hrvatsku kako sam spomenula u prethodnim poglavljima kazivači nisu posjedovali zavidno znanje hrvatskog jezika, ali svi uz španjolski govore i engleski jezik, uz naravno različite razine znanja, ali i najmanje poznavanje engleskog jezika im je donekle olakšalo prve dane boravka u Hrvatskoj. Jedan od kazivača je rekao da se pokušao snaći uz pomoć interneta i Google prevoditelja:

“Sjećam se da je jedino što sam naučio bilo nešto uz pomoć Google prevoditelja kako bi mogao pozdraviti svog cimera, reći bok, moje ime je..., imam toliko i toliko godina... To je sve što sam naučio prije dolaska, jer došao sam s nula znanja.”³⁷ (m., r. 1994., Peru, 4. g.)

Svi moji kazivači završili su najmanje dva semestra na Croaticumu, dok su neki završili više ili su htjeli završiti poput jedne kazivačice, ali manjak zainteresiranih za posljednji šesti semestar rezultirao je time da nije bilo moguće oformiti grupu:

„Napravila sam prvi, drugi sam dobila drugu stipendiju kao isto *University of Zagreb*, ali ovaj ljetno,³⁸ ne znam ako znaš, kao mjesec dana za ljude koji imaju korijene i tamo ideš, ali je cijeli dan i tako da sam to napravila i kad sam došla natrag na Croaticum sam *skipkala* drugi i onda sam napravila treći, četvrti i peti, i kad sam željela napraviti zadnji bila sam jedina koja je bila upisana tako da oni su mi rekli, dobro, možeš napraviti opet peti i damo diplomu za šesti, ali nisam bila zainteresirana jer stvarno za mene je želim

³⁷ „Me acuerdo de que lo único que aprendí fue algo en Google traductor para poder saludar a mi compañero de cuarto, como hola, mi nombre es, tengo tantos años. Es lo único que me aprendí y eso era todo, la verdad, vine con el conocimiento cero. “(m., r. 1994., Peru, 4. g.)

³⁸ Više: <https://matis.hr/programi/sveucilisna-skola-hrvatskog-jezika-i-kulture-2/>.

više učiti, ne kao samo diplomu. Tako da nisam završila šesti jer nije bilo nikoga.“ (Ž., r. 1994., Čile, 3. g.)

Prilikom razgovara kazivačima sam postavljala pitanja vezana uz proces učenja, ali me zanimalo i što je to što im je bilo najteže za učiti te sam dobila sljedeće odgovore:

„Pa...znam da je teški jezik, ali ako stvarno se trudiš mislim da nije toliko teško. Naravno da je teško, dobro, pametna sam žena, ali mislim kao, znam da ima puno ljudi koji su tu kao 20 godina i ne pričaju samo jer ne žele, oni su lijeni, tako da da, teško je, ali oduvijek sam imala 90% ili više, a i ja sam se trudila., (Ž., r. 1994., Čile, 3.g.)

“Nije nemoguće, ne mogu to reći, ali nije niti jednostavan posao. Teško je, ali ne i nemoguće.”³⁹ (m., r. 1995., Peru, 3. g.)

„Istina je da je, barem jedno vrijeme kad sam ga ja pohađao, bilo jako zahtjevno, ali je dosta ovisilo i o tome koliko si bio motiviran. Jer ja sam došao na prvi stupanj ne znajući ništa i nakon godinu dana smatrao sam da znam puno, da sam puno naučio u godinu dana, ali bilo je i ljudi koji su naučili puno više, koji su se više trudili od mene i očito drugi koji nisu ništa naučili, jer ili jezik nije za njih ili se nisu dovoljno trudili.“⁴⁰ (m., r. 1989., Bolivija, 3. g.)

„Ja sam vrlo logična, kao, vrlo racionalna, pa mi je bilo teško razumjeti i bila sam kao učiteljica: 'Zašto je to tako, zašto??' Postoje stvari koje možemo objasniti i postoje stvari koje su iznimke, to je iznimka, cijeli jezik je iznimka. Ima jedna osoba koja nam puno pomaže, svi ovdje idu njemu jer je Hrvat, ali on i njegova supruga su dugo živjeli u Cochabambi i rekao nam je: 'Ne morate učiti jezik nego ga morate živjeti, ne pokušavajte ga razumjeti nego ga samo probajte govoriti.' Pa sam rekla: 'Ok, idem se opustiti i samo

³⁹ „No es imposible, no puedo decir eso, pero no es una labor sencilla, porque no comparte muchas cosas, si bien, de una forma proviene de latín, de una forma bien escondida, es difícil, pero no es imposible.“ (m., r. 1995., Peru, 3. g.)

⁴⁰ „La verdad es que, por lo menos, en una época cuando yo lo cursé, era muy exigente, pero también dependía mucho de las ganas que uno tenía. Porque yo entré al nivel 1 sabiendo nada y después de un año yo consideraba que sabía mucho. Que había aprendido mucho en un año, pero también hubo personas que aprendieron mucho más, que se forzaron más que yo y obviamente otras que no aprendieron nada, porque o el idioma no es para ellos o no se forzaron suficiente.“ (m., r. 1989., Bolivija, 3. g.)

ću naučiti kako nešto reći, a ne pokušavati razumjeti.' Mislim da je to bio dobar savjet, opustila sam se.“⁴¹ (ž., r. 1988., Bolivija, 3. g.)

Mnogi kazivači su se složili kako je učenje hrvatskog jezika jedan vrlo mukotrpan proces, ali kako uz trud nije nemoguće postići dobre rezultate. Također su spomenuli kako se tu radi i o individualnim željama i motivacijama koje igraju veliku ulogu u procesu uspješnog učenja hrvatskog jezika.

Jedna od kazivačica je ispričala kako je odmah po dolasku u Hrvatsku našla KUD u koji se učlanila bez da je znala i jednu riječ na hrvatskom. Sve što je pjevala je učila napamet, ali unatoč njenom trudu i zalaganju voditeljica je bila vrlo kritična prema njoj što joj je stvaralo dodatni stres i pritisak:

„Jako teško, jako, ja sam plakala svaki dan, jer u KUD-u voditeljica mi je bila jako zločesta, ona mi je rekla: 'J***** zašto ne pričaš?' kao ja ne znam čovječe, ne znam! Ona je htjela da ja pjevam kao ptice, ali šta da pjevam kad ne znam hrvatski. Da, naučila sam dobro, ali nije besplatno kao, joooj talentirana si, ne, ne, nisam talentirana nego, dobro jesam malo, ali ja sam se trudila (...) nije nije lako, ja sam se trudila kao pas. Ali jako sam zadovoljna jer prilika je super program je odličan, ja sam bila dvije godine.“ (ž., r. 1995., Peru, 3. g.)

Željela sam saznati i što im je točno stvaralo najviše problema prilikom učenja, kada govorimo o hrvatskoj gramatici i vokabularu na što sam dobila ove odgovore:

„Da, da, padeži, 100% padeži, to je najkompliciranije mislim. Ostalo znam izgovoriti, znam riječi, ali kad ih trebam složiti, odjednom mi padeži zakompliciraju sve. Moji padeži su užasni, ali me se razumije, ponekad ih koristim dobro, ponekad ne, ali na

⁴¹ „Yo soy muy lógica, como, muy racional, entonces me costaba entender y era como a la profesora: por qué es así, por qué?? Hay cosas que podemos explicar y hay cosas que son una excepción, eso es una excepción, toda lengua es una excepción. Hay una persona que nos ayuda mucho, aquí todos acuden a esa persona ya que él es croata, pero ha vivido mucho tiempo en Cochabamba, él y su esposa, y él por ejemplo nos decía, *no tienen que aprenderlo tienen que vivirlo, no lo entiendan, solamente tratan de hablar*. Entonces dije ok, voy a relajar y solo voy a aprender como se dice algo, no tratar de entender. Creo que eso fue un buen consejo, me relajó.“ (ž., r. 1988., Bolivija, 3. g.)

primjer, mogao bih ti se obratiti na hrvatskom i razumjet ćeš što govorim, primijetit ćeš da nisam Hrvat, ali me se razumije.“⁴² (m., r. 1997., Čile, 4. g.)

„Padeži, Bože moj, stalno razmišljam, kako da kažem, kako da kažem, i u trenutku kada trebam nešto reći budem... hmmm, eeee, ali u svojim mislim ja tečno pričam. Ali što se tiče trenutaka kad zapravo moram komunicirati, ponekad sam malo usporena ili recimo kad sam došla u Ivanić, eee, čula sam riječi koje nikad u životu nisam čula... Moja svekrva, ja mislim da mi je trebalo tri mjeseca da shvatim što znači *pripovedati*. Moja svekrva govori *pripovedam*, *pripovedam*, a ja sam bila kao što bi moglo biti to *pripovedati*... Nisam razumjela o čemu priča.“⁴³ (ž., r. 1990., Peru, 3. g.)

Kao najveći izazov prilikom učenja hrvatskog jezika gotovo svi kazivači su naveli padeže, dok je jedna kazivačica navela i dijalektalne razlike u jeziku koje ju i danas zbunjuju i dodatno kompliciraju učenje:

„Ja volim *rules*, znači ako nemaš pravila nemaš ništa, ja volim kad ima pravila, to je super jer znam kako ide. Zašto imaš ali, zašto?? (...) Kažem ti, hrvatski je izuzetak, jezik je izuzetak. Kao kaže se imamo baš izuzetak tu i tamo, ne, ne hrvatski JE izuzetak. Tako da samo to, i glagoli u kontekstu jer na primjer, bilo mi je sve isto, računati, proračunati, a na španjolskom nemamo, imamo *calcular* i drugi glagoli. Drugačiji su, na hrvatskom je sve nešto dodaješ kao naprijed ili na kraju da.“ (ž., r. 1995., Peru, 3. g.)

„Definitivno sav vokabular jer postoje riječi, npr. postoje riječi u engleskom i španjolskom koje ponekad zvuče isto, ali u Hrvatskoj npr. postoje različite glagoli za jednu stvar, zapravo, puno je složeniji jezik, na primjer: čitati, pročitati i to.“⁴⁴ (m., r. 1994., Peru, 4. g.)

⁴² „Sí sí, los padeži, 100% padeži, si lo más complicado yo creo. El resto sé pronunciar, sé las palabras, pero cuando tengo que juntar, de repente me complican los padeži. Mis padeži son horribles, pero se me entiende, de repente los uso bien, a veces no, pero por ejemplo, podría hablarte en croata y vas a entender lo que estoy diciendo, te vas a dar cuenta de que no soy croata, pero se entiende.“ (m., r. 1997., Čile, 4. g.)

⁴³ „Los padež, dios mío, siempre estoy pensando, como lo digo, como lo digo, y en el momento en el que tengo que hablar yo ay veces estoy así... ummm, eeee, y en mi mente yo soy fluida. Pero a la hora de, en realidad hablar, a veces soy un poco lenta o por ejemplo, ahora que vine a Ivanić escucho las palabras que nunca en mi vida escuché antes... Mi suegra, creo que me tomó tres meses entender que era *pripovedati* y mi suegra habla *pripovedam*, *pripovedam* y yo qué será *pripovedati*... no entendía de que hablaba.“ (ž., r. 1990., Peru, 3. g.)

⁴⁴ „Definitivamente todo el vocabulario porque hay palabras, por ejemplo, hay palabras en inglés y castellano que a veces suenan igual, pero en Croacia, por ejemplo, tienen diferentes verbos para una sola cosa, de hecho, un lenguaje mucho más complejo, por ejemplo, tienes ese čitati, pročitati “(m., r. 1994., Peru, 4. g.)

Druga kazivačica je usporedila hrvatske glagole, odnosno način na koji su formirani, sa glagolima u španjolskom koji su po njenom mišljenju jednostavniji jer postoje različite riječi za različite glagole, dok u hrvatskom korištenjem prefiksa i sufiksa određuje potpuno drugo značenje nekog glagola. S njom se složio i jedan od kazivača koji je uz to dodao i probleme koje ima s učenjem vokabulara.

„U početku bez ikakvog predznanja bilo je jako teško i mislim da, to je moje mišljenje i malo tko se slaže sa mnom, ali mislim da znanje španjolskog također pomaže u učenju hrvatskog jer postoje razlike od onih koji govore samo engleski. Španjolski također dosta koristi rodove, ženski rod, muški rod, tako da nije toliko različit u tom smislu, tako da mi malo pomaže, ali još uvijek imam problema s pamćenjem nekih riječi, nekih glagola i da. Ali bilo je teško na početku.“⁴⁵ (m., r. 1994., Peru, 4. g.)

Za razliku od prethodno navedenih kazivačice i kazivača, jedan od kazivača je kao što je i sam rekao, donio jedan zaključak koji se ne čuje često od strane hispanofonih osoba koje uče hrvatski jezik, a to je da znanje španjolskog jezika pomaže prilikom učenja hrvatskog jezika.

Veliki broj kazivača rekao je kako im za učenje hrvatskog jezika, uz Croaticum, uvelike pomaže i njihova okolina gdje zapravo moraju koristiti hrvatski. U nekim situacijama prilikom komunikacije trude se nadoknaditi nepoznavanje nekih riječi engleskim jezikom, ali složni su u razmišljanju kako korištenje jezika u svakodnevnim komunikacijskim situacijama uvelike pomaže njihovom usvajanju hrvatskog jezika:

„Dečko svaki dan priča sa mnom na hrvatskom, zna i engleski, a uz toliko vremena koliko smo zajedno naučio je i malo španjolskog, ali on, naravno, radije priča sa mnom na svom materinjem jeziku, on meni govori na hrvatskom, a ja mu odgovorim ili na engleskom ili na hrvatskom, i npr. kad idemo posjetiti njegovu mamu, pričam na hrvatskom jer gospođa

⁴⁵ „al comienzo sin tener ningún conocimiento previo fue muy difícil y creo que, eso es lo que digo yo y no muchos están de acuerdo conmigo porque pienso que saber español ayuda también a aprender croata porque hay diferencias en los que hablan solo inglés, el español también usa mucho *rod*, *ženski rod*, *muški rod*, entonces, no es tan diferente en este sentido, así que, en algo me ayuda, pero todavía me sigue costando acordarme de algunas palabras, de algunos verbos y sí. Pero sí fue difícil al comienzo”. (m., r. 1994., Peru, 4. g.)

ne govori engleski, a ni španjolski., tako da u toj situaciji u potpunosti koristim hrvatski.“⁴⁶ (ž., r. 1990., Peru, 3. g.)

„Živim sa svojom djevojkom, ona je Hrvatica, tako da pričamo 70% na engleskom i 30% na hrvatskom, ne znam ili možda prije 40%-60%,. Isto, kad komuniciram općenito s ljudima koristim samo hrvatski, znači i kad nisam u kući s njom. Koristim puno hrvatskog... ovako 5% španjolskog, 35% hrvatskog i 60% engleskog.“⁴⁷ (m., r. 1997., Čile, 4. g.)

6.3. Važnost poznavanja hrvatskog jezika u stvaranju identiteta: iskustva kazivača

Unutar teorijskog okvira na samom početku rada utvrdili smo kako je važnost jezika za stvaranje identiteta neupitna. Čapo objašnjava kako funkcionira poimanje identiteta kod potomaka iseljenika „zbog svoga transnacionalnog iskustva potomci hrvatskih iseljenika ne funkcioniraju po logici ili-ili, nego po logici i-i, a osim dvojnoga identiteta koji deriviraju iz podrijetla i teritorija življenja, ponekad se identificiraju i kao građani svijeta, pripadnici supkulture mladih, izvjesne profesionalne ili rodno markirane skupine i sl. (Čapo 2016:82). S obzirom da se radi o individualnom osjećaju, zanimalo me što moji kazivači misle o tome i da li su prije dolaska u Hrvatsku i učenja jezika osjećali manju povezanost s Hrvatskom i hrvatskim narodom na što sam dobila sljedeće odgovore:

„Da, da, i mislim za tatu je tak, jer ljudi kad tu dolaze ne znam s ovaj, um, ovi članovi savjeta,⁴⁸ svi pričaju, jer svi su kao ne znam, iz Bosne, iz Kanade, ali oni su prva generacija ili su baš Hrvati koji su tamo otišli, tako da, tata ništa ne kuži. I za mene je bilo malo frustrirajuće jer volim Hrvatsku i to to to, ali ne možeš komunicirati.“ (ž., r. 1994., Čile, 3. g.)

⁴⁶ „Cada día, mi novio me habla en croata, sabe ingles también, y ya con tanto tiempo que estamos juntos sabe un poco de español, pero el, claro prefiere hablarme en su lengua materna, me habla en croata, yo o le respondo en inglés o le respondo en croata, y, por ejemplo, cuando vamos a visitar a su mama, pues esto, hablo en croata, la señora no habla inglés, no habla español, en esa situación uso croata.“ (ž., r. 1990., Peru, 3. g.)

⁴⁷ „Yo vivo con mi novia, ella es croata, así que nosotros hablamos 70% en inglés y 30% en croata, no sé o 40%-60%, pero, claro, igual cuando me comunico en general uso solamente croata, cuando no estoy aquí en mi casa con ella. Uso bastante croata, así: el español uso 5%, croata 35% e inglés un 60%.“ (m., r. 1997., Čile, 4. g.)

⁴⁸ Više: <https://hrvatiizvanrh.gov.hr/savjet-vlade-republike-hrvatske-za-hrvate-izvan-republike-hrvatske/781>.

U razgovorima sam saznala da je dosta njih osjećalo kako ne pripadaju Hrvatskoj jer nisu poznavali jezik, ali neki od njih su toga postali svjesni tek po dolasku u Hrvatsku:

„Ne, dok nisam došao ovdje, jer, eto, bilo je ljudi koji su mi rekli, dobro, super je što se vraćaš i učiš hrvatski, ali i drugih ljudi koji su mi govorili da se ne mogu osjećati Hrvatom ako ne znam jezik.“⁴⁹ (m., r. 1989., Bolivija, 3. g.)

Većina mojih sugovornika se složila kako su učenjem jezika ojačali svoju pripadnost Hrvatskoj i kako jezik igra veliku ulogu u tom procesu:

„Znači jako je bitno, ako ne znaš jezik ne možeš. Možeš možda da kažeš: 'Ja sam Hrvatica.' kao, kao možda ne znaš jezik i kažeš: 'Ja sam Hrvatica.', ali nisi. Ako ne znaš jezik ne možeš reći da si Hrvatica. Jer jezik je dio kulture, jezik je način kulture i jezik je živ, putuje, jezik se mijenja s vremenom, tako da, stvarno ako ne znaš jezik ne možeš baš reći ništa.“ (ž., r. 1995., Peru, 3. g.)

„Mislim da je tako, mislim da je nepoznavanje jezika jedna prepreka prema kulturi i integraciji u društvo, mnogi kažu da nije tako, da Hrvatska ima vrlo dobar engleski, i stvarno ima, mislim da je to zemlja s vrlo dobrim engleski, nešto što me iznenadilo, ali jezik je hrvatski, a ne engleski. Stoga osjećam da je jezik dio identiteta. I osjećam da kada pričaš s nekim Hrvatom, da postoji neka veza, postoji nešto što nas spaja, poznavanje tog jezika. Veseli me kada ga govorim, više se osjećam dijelom ove zemlje. Definitivno da ne znam, mislim da bih se u Hrvatskoj osjećao pomalo otuđeno.“⁵⁰ (m., r. 1994., Peru, 4. g.)

Ali također postoje i oni koji su rekli da nikada nisu osjetili kako jezik uvjetuje njihovu pripadnost Hrvatskoj:

⁴⁹ „No, hasta que vine aquí, porque, bueno, hubo personas que me dijeron, bien, super bien que te estes volviendo y aprendiendo croata pero también otras personas que me decían no puede ser que te sientas croata y no sepas el idioma.“ (m., r. 1989., Bolivija, 3. g.)

⁵⁰ „Yo creo que sí, yo creo que no saber el idioma es una, es una barrera con la cultura, con la integración en la sociedad, eee, muchos dicen que noo, Croacia tiene muy buen inglés, y lo tiene seguramente, creo que es un país con muy buen inglés, algo que me sorprendió, pero el idioma es croata, no inglés. Entonces, siento que el idioma es la parte de la identidad. Y siento que cuando hablas con alguien croata, que hay una especie de vínculo, hay algo que nos une, saber ese idioma. Me da gusto cuando lo hablo, me siento más parte de este país. Definitivamente si no lo supiera creo que me sentiría un poco alienado en Croacia.“ (m., r. 1994., Peru, 4. g.)

„Rekao bih da da, ali ne, jer sam se osjećao Hrvatom, moj otac mi je uvijek usađivao ljubav prema Hrvatskoj, budući da je bio malo nacionalist možda, više nego što je trebao biti. On govori hrvatski, ali ja ga nisam govorio, i mogu reći da sam se bez obzira osjećao Hrvatom, znao sam povijest Hrvatske, čitao sam, sviđa mi se Hrvatska, uvijek sam se osjećao bliskim, uvijek sam volio znati nešto o Hrvatskoj i uvijek sam se osjećao Hrvatom, a da nisam nužno govorio taj jezik.“⁵¹ (m., r. 1995., Peru, 3. g.)

„Nisam se osjećala manje Hrvaticom jer nisam znala jezik, sad možda, ali mislim da je učenje jezika definitivno nužno. Ako planiraš živjeti ovdje moraš održavati određenu razinu jezika.“⁵² (ž., r. 1990., Peru, 3. g.)

Oboje mojih kazivača su se i prije dolaska u Hrvatsku osjećali Hrvatima, bez obzira na nepoznavanje jezika. Kazivač to pripisuje ljubavi i znatiželji o Hrvatskoj, zahvaljujući svome ocu i vlastitom interesu uvijek je bio u nekoj vrsti kontakta s Hrvatskom dok kazivačica navodi kako neznanje jezika više sada kada je u Hrvatskoj utječe na to da se osjeća kao da ne pripada, nego dok je bila u Peruu. Takvo razmišljanje pokazuje koliko je zapravo u njenom slučaju jezik bitan za stvaranje hrvatskog identiteta, što i sama potvrđuje govoreći kako je učenje jezika nužno za život u Hrvatskoj.

Jedna od kazivačica je pojasnila kako misli da jezik utječe na jačanje pripadnosti Hrvatskoj, ali ona još uvijek ne osjeća da je stekla dovoljno znanja hrvatskog jezika kako bi mogla potvrditi i osjetiti tu povezanost:

“Mislim da jezika ima puno veze s osjećajem pripadnosti Hrvatskoj. Ja se još uvijek ne osjećam kao da pripadam, volim biti ovdje sa svojim suprugom, ali imam ambivalentan odnos, a jezik, učenje jezika otežava razvoj osjećaj pripadnosti ovdje, i to me jako frustrira, jer stvarno jako volim Zagreb.”⁵³ (ž., r. 1988., Bolivija, 3. g.)

⁵¹ „Te diría que sí pero no, porque me he sentido croata, mi padre siempre me inculcó el amor por el Croacia, ser un poquito nacionalista quizás, más de lo que debería. Hablar croata...no lo hablaba, entonces te puede decir que me sentía croata, sabía la historia de Croacia, he leído, me gusta, siempre me sentí cercano, siempre me gustó saber acerca de Croacia y siempre me sentí croata sin necesariamente hablar el idioma.“ (m., r. 1995., Peru, 3. g.)

⁵² „No me he sentido menos croata por no saber el idioma, bueno, ahora quizás, lo que pienso, es que, aprender el lenguaje es una necesidad definitivamente. Si piensas vivir aquí tienes que manejar un nivel decente del idioma.“ (ž., r. 1990., Peru, 3. g.)

⁵³ „Creo que si tiene mucha relación con en el sentido de pertenencia a la Croacia. Yo, todavía no me siento que pertenezco, me gusta mucho estar aquí con mi esposo, pero tengo como una relación ambivalente, la lengua, el

Ovi različiti dojmovi i razmišljanja o jeziku i njegovoj važnosti za identitet pokazuju kako se radi o individualnom osjećaju jer neki od mojih sugovornika su potvrdili kako je neznanje hrvatskog jezika utjecalo na to da se osjećaju kao da ne pripadaju Hrvatskoj, dok su se neki unatoč tom neznanju, zahvaljujući svojoj jakoj povezanosti s Hrvatskom i dalje osjećali kao pripadnici hrvatskog naroda.

6.4. Boravak u Hrvatskoj i korištenje jezika

Svi moji kazivači imaju hrvatsko državljanstvo, neki su ga stekli i zatražili odmah nakon rođenja, dok su ga neki zatražili nakon dolaska u Hrvatsku i polaganja ispita znanja hrvatskog jezika. No treba dodati kako je od 1. siječnja 2020. godine na snagu stupio novi zakon koji ne zahtijeva od potomaka iseljenika koji zatraže hrvatskog državljanstvo ispit znanja iz hrvatskog jezika, čime se znatno olakšao postupak dobivanja hrvatskog državljanstva.⁵⁴ Dolaskom u Hrvatsku, moji sugovornici ostvarili su svoje prvotne motivacije za dolaskom u zemlju svojih predaka, kao i za učenjem jezika, ali ostvarili su i želju da za sada ostanu u Republici Hrvatskoj. Zanimalo me da li nakon ostvarivanja svojih motivacija moji kazivači i dalje planiraju ostati u Republici Hrvatskoj i kakvu ulogu u tome ima njihovo znanje/neznanje jezika, na što sam dobila ove odgovore:

„To je još jedan razlog više, da nisam znala ništa o jeziku dobro bih razmislila ili otišla negdje gdje bi me razumjeli, ne znam, u Irsku, na primjer (...) Ali da ne znam hrvatski jezik, vjerojatno bih odabrala zemlju u kojoj barem nešto razumijem, ali srećom dobila sam ovu stipendiju, imam pristojnu razinu hrvatskog jezik, ovdje se osjećam ugodno i zato ne, ne želim otići.“⁵⁵ (Ž., r. 1990., Peru, 3. g.)

Jedna od mojih sugovornica je potvrdila kako je stečeno znanje hrvatskog jezika utjecalo na njenu odluku da se nakon završetka stipendije i ponovnog povratka u Peru, sada za stalno

aprendizaje de la lengua es mayor dificultad para sentirme totalmente aquí, y me frustra muchísimo, porque me gusta mucho Zagreb. (Ž., r. 1988., Bolivija, 3. g.)

⁵⁴ Zakonom o hrvatskom državljanstvu iseljenik i njegovi potomci mogu prirođenjem steći hrvatskog državljanstvo. Više: <https://www.zakon.hr/z/446/Zakon-o-hrvatskom-drzavljanstvu>.

⁵⁵ „Es una razón mas no, si no supiera nada de idioma tal vez lo pensaría dos veces o me iría a un sitio donde me entiendan, no sé, Irlanda, por ejemplo (...) Pero si no tuviera ningún conocimiento del idioma croata, probablemente elegiría un país donde al menos algo entiendo, pero por suerte tuve esta beca, tengo un nivel decente de idioma croata y pues me siento a gusto aquí y por eso no me quiero ir no.“ (Ž., r. 1990., Peru, 3. g.)

preseli/vrati u Hrvatsku, jer kako i sama kaže, da nije naučila jezik vjerojatno bi otišla u neku drugu državu čiji jezik poznaje:

„Vratila sam se na šest mjeseci i tih šest mjeseci, ne znam, nisam se osjećala kao kod kuće u Peru, znaš. Nedostajala mi je Hrvatska i čim sam izašla iz zračne luke zapitala sam se što radim ja ovdje, čim je prošlo tih šest mjeseci, ja sam imala povratnu kartu.“⁵⁶ (ž., r. 1990., Peru, 3. g.)

„Neću se vratiti, neću. Tu mi je dom, šta ću ja u Peru. Apsolutno, živim tu, svaki dan, mislim ja sam dio države, ja platim tu, ja dobijem plaću tu, ja radim tu, ja sam se zaljubila tu, znači totalno sam dio kulture, znači možda, možda da ne bi imala boravku tu, osjećaj je isto kao da ja sam Hrvatica, ali pošto sam ovdje, to je 100% to.,, (ž., r. 1995., Peru, 3. g.)

Dvije moje kazivačice su u vezama s Hrvatima, od kojih je jedna udana, a druga je nedavno postala majka. One su obje rekle kako planiraju ostati od Hrvatskoj, ali jedna je ostavila otvorenom opciju za potencijalnim odlaskom iz Hrvatske, ali ne zbog jezika ili osjećaj manje pripadnosti već zbog mogućih životnih okolnosti poput ponude za posao i slično. Druga kazivačica je na jako simpatičan način jasno i glasno potvrdila kako ne planira otići iz Hrvatske. Opisala je trenutak kada se vratila u Peru na šest mjeseci i već na samom slijetanju na aerodromu u Limi zapitala se što ona tamo radi.

„Da me tjeraju da biram bio bih u Hrvatskoj. Nije mi to bio plan na početku, sjećam se da sam prije odlaska rekao: 'Ok, ajmo vidjeti kakva je Hrvatska, jednu godinu pa onda možda Italija ili Španjolska.' Zbog jezika, ali stigao sam i shvatio da se radi o vrlo sigurnoj zemlji, zemlji u kojoj ima puno poštovanja, puno obrazovanja i dobro, to me je uvjerilo.“⁵⁷ (m., r. 1994., Peru, 3. g.)

⁵⁶ „Me regrese seis meses y esos seis meses, no sé, no me sentía como en casa en Perú, sabes. Extrañaba a Croacia y ni bien llegué saliendo del aeropuerto, decía que hago acá, nada más cuando me pasaron esos seis meses, tenía mi ticket de regreso “(ž., r. 1990., Peru, 3. g.)

⁵⁷ „Sí me hicieran elegir yo estaría en Croacia. No era mi plan al comienzo, me acuerdo de que antes de irme dije, ok, veamos que tal el Croacia, un año y de ahí quizás Italia, España, por el idioma, pero llegué y me di cuenta de que es un país muy seguro, un país donde hay mucho respeto, mucha educación y bueno, eso me convenció y ahora veamos.“ (m., r. 1994., Peru, 4. g.)

Jedan od mojih kazivača je iskreno rekao kako dolazak u Hrvatsku nije bio njegov prvi plan, no nakon boravka ovdje jednostavno su svi pozitivni faktori koje Hrvatska nudi bili presudni za njegov ostanak. Bez obzira na različite motivacije dolaska, od želje za avanturom, životnom promjenom ili upoznavanjem svojih korijena, svi moji kazivači su nakon pohađanja Croaticuma i boravka u Hrvatskoj odlučili tu i ostati. Većina njih je rekla kako nisu sigurni da bi se bez stipendije i mogućnosti učenja hrvatskog jezika odlučili na dolazak u Hrvatsku, ali i na ostanak. Naglasili su kako bi vrlo vjerojatno radije odabrali neku zemlju u kojoj razumiju jezik, poput Španjolske ili Irske, ali zahvaljujući Croaticumu, stekli su dovoljno znanja hrvatskog jezika da ga mogu koristiti u svom svakodnevnom životu.

7. ZAKLJUČAK

Brojne migracije Hrvata u Južnu Ameriku, potaknute različitim ekonomskim i političkim razlozima, budile su u iseljenicima osjećaj tuge i nostalgije za zemljom koju ostavljaju, no vodila ih je nada za boljim životom i povratkom. Kod većine njih do povratka nije došlo, već su svoj život nastavili u državama na drugom kraju svijetu. Za razliku od tih vremena, danas se njihovi potomci, unuci i praunuci, „vraćaju“ u domovinu (predaka). Njihova zajednička i možemo reći glavna motivacija povratka je Hrvatska, odnosno upoznavanje svojih korijena i učenje jezika za koje smatraju da im pomaže povezati se s domovinom predaka, ali postoje i oni koji su bili željni avanture ili jednostavno nove životne promjene. Hrvatska je prema Štiksu (2010:85) već od svog osamostaljenja prepoznala važnost potomaka iseljenika koji svoje mjesto nalaze unutar kategorije *pozvani* jer su pozvani u hrvatsko državljanstvo na temelju svog hrvatskog etničkog podrijetla. Zahvaljujući Središnjem državnom uredu za Hrvate izvan Republike Hrvatske i stipendijama koje nude, primjećuje se sve veći broj potomaka iseljenika iz Južne Amerike koji dolaze u Hrvatsku. Osim same države, veliku ulogu u njihovom povratku imaju i bivši polaznici koji pri povratku u državu rođenja dijele svoja dobra iskustva s Croaticuma i na taj način daju vjetar u leđa onima koji žele učinit isti taj korak.

Iako su prošle mnoge godine otkako su njihovi preci stigli u Južnu Ameriku, pojedini kazivači i njihove obitelji uspješno su očuvali svoj hrvatski identitet i to uglavnom zahvaljujući pričama o Hrvatskoj, ali i slušajući hrvatsku glazbu, plešući hrvatski folklor, navijanjem za hrvatske sportaše, ali i kuhanjem hrvatskih jela. U slučajevima većih gradova s brojnijom hrvatskom iseljeničkom zajednicom, ulogu u očuvanju identiteta imale su i zajednice gdje su moji kazivači sudjelovali u gore navedenim aktivnostima, ali i odlazili u crkve i na mise koje se održavaju na hrvatskom jeziku. No i dalje je najbogatiji izvor očuvanja hrvatskog identiteta

obitelj u kojoj su moji kazivači stekli prve informacije o domovini svojih predaka. Međutim, istraživanje pokazuje kako se hrvatski jezik u njihovim obiteljima pojavljivao u tragovima, tamo gdje su i postojali govornici oni nisu prenijeli jezik na svoju djecu koja su samo posredno slušajući razgovore koje su vodili njihovi roditelji ili djedovi i bake, upijali poneku riječ hrvatskog. Moji sugovornici su naveli različite razloge zbog kojih se jezik nije održao, u nekim slučajevima razlog su bili etnički miješani brakovi, dok su neki spomenuli i manjak institucija gdje bi mogli učiti hrvatski jezik. No treba nadodati kako u nekim državama i gradovima Južne Amerike ipak postoje zajednice, odnosno institucije gdje se hrvatski jezik može učiti, no prema riječima kazivačica radi se o poprilično osnovnom znanju hrvatskog jezika, a unazad nekoliko godina hrvatski jezik se može učiti i online što su neki kazivači također prakticirali prije dolaska u Republiku Hrvatsku. Iz svega gore navedenog možemo zaključiti kako su u zemljama gdje su rođeni i odrasli, moji kazivači razvili do određene mjere hrvatski identitet, odnosno možemo reći kako su se upoznali s njime i smatrali da mu subjektivno pripadaju, iako hrvatski jezik kao veliki faktor tog identiteta nisu poznavali. Iako su imali subjektivan osjećaj pripadnosti Hrvatskoj, a većina njih i hrvatske domovnice, nepoznavanje jezika prije dolaska u Hrvatsku kod nekih je budilo osjećaj manje pripadnosti hrvatskom narodu.

Istraživanje također pokazuje kako je to učiti hrvatski jezik s različitim razinama predznanja (pa i bez prethodnog poznavanja). Kazivači su opisivali različite izazove s kojima su se susreli, ali svi su bili složni kako je, unatoč složenosti hrvatskog jezika, njegovo usvajanje moguće uz dovoljno truda. Boravkom u Hrvatskoj, kao i učenjem hrvatskog jezika tvrde kako je njihov hrvatski identitet jačao, ali također su potvrdili kako bez obzira na svoje hrvatsko podrijetlo osjećaju i pripadnost, kao i zahvalnost, zemljama u kojima su se rodili i gdje su odrasli. Stoga možemo zaključiti kako je kod njih došlo do zadržavanja višestrukoga, odnosno hibridnog identiteta, ali s jačanjem hrvatskog identiteta. Rezultati ovog istraživanja ukazali su na određene sličnosti s prethodnim radovima koji se dotiču ove teme, pa možemo vidjeti kako u novom valu povratničkih migracija većinom dolaze mladi potomci hrvatskih iseljenika i to iz većine država Južne Amerike. Svi oni dijele slične želje i motivacije što smo već ranije u tekstu i utvrdili, ali se susreću i s istim preprekama poput nedovoljnog znanja hrvatskog jezika. Ovaj rad pridonosi upravo tom području istraživanja, odnosno fokus je na hrvatskom jeziku koji je sastavni dio hrvatskog nacionalnog i etničkog identiteta te s kroz cijeli rad i istraživanje pokušava spoznati njegova važnost za stvaranje, odnosno transformaciju identiteta.

Na kraju bi htjela nadodati kako iz ovog rada, ali i ostalih radova koji se bave sličnim temama možemo vidjeti pravu važnost stipendije za *Programu učenja hrvatskoga jezika*, bez koje bi broj potomaka iseljenika, koji su se odlučili na ostanak u Republici Hrvatskoj, bio

znatno manji od trenutnog. Stoga treba slušati komentare i kritike polaznika kako bi se program štoviše poboljšao i prilagodio potrebama onih za koje i postoji. Hrvatska je danas nažalost svjedok migracija mladih ljudi koji traže bolji život u drugim državama Europe, naravno treba težiti tome da se stvore uvjeti kako bi život koji žele uspjeti izgraditi u svojoj domovini, ali u isto vrijeme treba ispružiti ruke prema potomcima hrvatskih iseljenika koji mogu jako puno toga pridonijeti Hrvatskoj.

8. POPIS LITERATURE I IZVORA

ALBA, Richard, LOGAN, John, LUTZ, Amy i STULTS, Brian. 2002. "Only English by the third generation? Mother-tongue loss and preservation among the grandchildren of contemporary immigrants". *Demography* 39:467-84.

ANTIĆ, Ljubomir. 1988. „Osnovne značajke hrvatskog iseljeništva u španjolskoj Južnoj Americi do prvog svjetskog rata“. *Migracijske teme* 4:413-437.

ANTIĆ, Ljubomir. 1992. *Hrvati i Amerika*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.

BRATULIĆ, Josip. 2011. „O hrvatskom identitetu, neposredno“. U *Hrvatski identitet*, ur. Zorislav Lukić i Božo Skoko. Zagreb: Matica hrvatska, 9-24.

BUCKINGHAM, David. 2008. „Introducing identity“. U *Youth, identity and digital media*, ur. David Buckingham. Cambridge: The MIT Press, 1-24.

BURIN, Marko. 2010. *Hrvatska obitelj u Peru*. Dubrovnik: Matica hrvatska – Ogranak Dubrovnik.

CVIKIĆ, Lidija, JELASKA, Zrinka i KANAJET ŠIMIĆ, Lada. 2010. „Nasljedni govornici i njihova motivacija za učenje hrvatskog jezika“. *Časopis za hrvatske studije* 6:113-127.

CVITANUŠIĆ, Jelena i dr. 2010. „Uoči pedesete obljetnice Croaticuma – Centra za hrvatski kao drugi i strani jezik“. *Croatica: časopis za hrvatski jezik, književnost i kulturu* 4/34:99– 105.

ČAPO ŽMEGAČ, Jasna. 2010. „Različiti pristupi povratnim migracijama: primjer Hrvatske“. *Studia ethnologica Croatica* 22:11–38.

ČAPO ŽMEGAČ, Jasna; HORNSTEIN TOMIĆ, Caroline i JURČEVIĆ, Katica. 2014. *Didovan. Transgranična iskustva hrvatskih iseljenika*. Zagreb: Institut za etnologiju i folkloristiku.

ČAPO, Jasna. 2016. „Simboli, procesi, prijeponi: prilog raspravama o hrvatskome identitetu“. U *Drugi. Alteritet, identitet, kontakt u hrvatskom jeziku, književnosti i kulturi*, ur. Tatjana Pišković i Tvrtko Vuković. Zagreb: FF press, 71-86.

ČIZMIĆ Ivan; SOPTA, Marin i ŠAKIĆ, Vlado. 2005. *Iseljena Hrvatska*. Zagreb: Golden Marketing.

ĐEVOIĆ, Matko. 2018. *Učenje hrvatskoga jezika kao motiv za ostvarenje povratničkih migracija Hrvata iz Perua* (Diplomski rad). Preuzeto s <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:131:916010>

ĐURIN, Sanja. 2020. *Hrvati su brend u Čileu: diskursi uspješnosti i pripadanja*. Zagreb: Institut za etnologiju i folkloristiku.

GRBIĆ, Jadranka. 1994. *Identitet, jezik i razvoj*. Zagreb: Institut za etnologiju i folkloristiku.

GRBIĆ JAKOPOVIĆ, Jadranka. 2014. *Multipliciranje zavičaja i domovina- Hrvatska dijaspora: kronologija, destinacije i identitet*. Zagreb: FF PRESS.

GRGIĆ, Ana, MATOVAC, Darko i ALEKSOVSKI, Marinela. 2022. „60. godina Croaticuma-Centra za hrvatski kao drugi i strani jezik“. *Hrvatski iseljenički zbornik*, 106-125.

GVOZDANOVIĆ, Jadranka. 2010. „Jezik i kulturni identitet Hrvata“. *Kroatologija* 1:39-57.

HOLJEVAC, Većeslav. 1968. *Hrvati izvan domovine*. Zagreb: Matica hrvatska.

HUNTINGTON, Samuel P. 2004. *Who Are We? The Challenges to America's National Identity*. New York: Simon & Schuster, Inc.

LEE, Rennie. 2018. „Spousal Characteristics and Language Use at Home“. *Sociological Perspectives* 61/6:874-893.

NEJAŠMIĆ, Ivo. 2014. „Iseljavanje iz Hrvatske od 1900. do 2001.: demografske posljedice stoljetnog procesa“. *Migracijske i etničke teme* 3:405-435.

PHINNEY, S. Jean, Irma ROMERO, Monica NAVA i Dan HUANG. 2001. „The role of language, parents, and peers in ethnic identity among adolescents in immigrant families“. *Journal of Youth and Adolescence*, 30/2:135-153.
https://www.researchgate.net/publication/226850003_The_Role_of_Language_Parents_and_Peers_in_Ethnic_Identity_Among_Adolescents_in_Immigrant_Families

RAJKOVIĆ IVETA, Marijeta. 2014. „Čuo si da je Hrvatska kao raj! Između mašte i stvarnog života, Hrvati iz Argentine u Zagrebu“. U *Didov san: Transgranična iskustva hrvatskih iseljenika*, ur. Jasna Čapo, Caroline Hornstein Tomić, Katica Jurčević. Zagreb: Institut za etnologiju i folkloristiku, 195-220.

RAJKOVIĆ IVETA, Marijeta i Paula GADŽE. 2014. „Hrvati u Buenos Airesu i Rosariju, Latinosi u Zagrebu“. U *Multipliciranje zavičaja i domovina : hrvatska dijaspora: kronologija, destinacije i identitet*, ur. Jadranka Grbić Jakopović. Zagreb: Filozofski fakultet u Zagrebu, Odsjek za etnologiju i kulturnu antropologiju, 133-154.

ROVIRA, Lourdes. 2008. “The relationship between language and identity. The use of the home language as a human right of the immigrant”. *Revista Interdisciplinar da Mobilidade Humana* 16/31:63-81. <https://www.redalyc.org/pdf/4070/407042009004.pdf>

ŠKILJAN, Dubravko. 2002. *Govor nacije. Jezik, nacija, Hrvati*. Zagreb: Golden Marketing.

ŠTIKS, Igor. 2010. „Uključeni, isključeni, pozvani: politike državljanstva u postsocijalističkoj Europi i Hrvatskoj“. *Politička misao* 1:77-100.

ZIMMERMAN, Klaus. 1991. „Lengua, habla e identidad cultural“. *Estudios de Lingüística Aplicada* 14:7-18.

INTERNETSKI IZVORI

Croaticum- centar za hrvatski kao drugi i strani jezik: <https://croaticum.ffzg.unizg.hr> (zadnji pristup 05. 08. 2022.)

Hrvatska enciklopedija: <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=29123> (zadnji pristup 18. 06. 2022.)

Hrvatska matica iseljenika: <https://matis.hr/programi/sveucilisna-skola-hrvatskog-jezika-i-kulture-2/> (zadnji pristup 07. 08. 2022.)

Estadio croata: <https://www.estadiocroata.cl> (zadnji pristup 07. 08. 2022.)

Nacionalna i sveučilišna knjižnica: <https://www.nsk.hr/ljub-si-rode-jezik-iznad-svega-u-spomen-na-petra-preradovica/> (pristup 18. 06. 2022.)

Središnji državni ured za Hrvate izvan Republike Hrvatske: <https://gov.hr/hr/program-ucenja-hrvatskog-jezika-u-republici-hrvatskoj-1718/1718> (pristup 24. 06. 2022.)

Središnji državni ured za Hrvate izvan Republike Hrvatske: <https://hrvatiizvanrh.gov.hr/hrvatiizvan-rh/hrvatsko-iseljenistvo/hrvatski-iseljenici-u-prekomorskim-i-europskim-drzavama-i-njihovi-potomci/749> (pristup 28. 06. 2022.)

Središnji državni ured za Hrvate izvan Republike Hrvatske:

<https://hrvatiizvanrh.gov.hr/programi-i-projekti/program-stipendiranja/804> (pristup 28. 06. 2022.)

Popis '21 Stvorimo zajedno sliku Hrvatske: <https://popis2021.hr/index.html> (pristup 26. 06. 2022.)

Europsko vijeće: <https://www.coe.int/en/web/common-european-framework-reference-languages/level-descriptions> (pristup 28. 06. 2022.)

Zakon HR: <https://www.zakon.hr/z/507/Zakon-o-odnosima-Republike-Hrvatske-s-Hrvatima-izvan-Republike-Hrvatske> (pristup 26. 06. 2022.)

<https://www.zakon.hr/z/446/Zakon-o-hrvatskom-drzavljanstvu> (pristup 02. 07. 2022.)

9. SAŽETAK

Uloga jezika u transformaciji identiteta- primjer potomaka hrvatskog iseljništva iz Južne Amerike

U radu se istražuje uloga hrvatskog jezika u transformaciji etničkog i kulturnog identiteta potomaka hrvatskog iseljništva iz Južne Amerike. Etnološko i kulturnoantropološko istraživanje temeljeno je na kvalitativnoj metodologiji, polustrukturiranim intervjuima s osmero kazivača pripadnika 3. i 4. generacije potomaka iseljenika, koji pohađaju ili su pohađali *Croaticum- centar za hrvatski kao drugi i strani jezik* na Filozofskom fakultetu u Zagrebu. Poseban naglasak je na iskustvima kazivača stečenim nakon dolaska u Republiku Hrvatsku. Istraživanje je pokazalo kako boravak u Hrvatskoj i učenje jezika stvara u kazivačima osjećaj veće pripadnosti Hrvatskoj i samim time jača i nadograđuje njihov hrvatski etnički i kulturni identitet koji su započeli kreirati u zemlji rođenja kroz svoje obitelji i iseljeničke zajednice.

Ključne riječi: jezik, transformacija identiteta, potomci iseljenika, Južna Amerika.

RESUMEN

El papel de la lengua en la transformación de la identidad - un ejemplo de los descendientes de la emigración croata de América del Sur

El trabajo investiga el papel de la lengua croata en la transformación de la identidad étnica y cultural de los descendientes de la emigración croata de América del Sur. La investigación etnológica y antropológica se basa en una metodología cualitativa, entrevistas semiestructuradas con ocho hablantes, miembros de la 3ª y 4ª generación de emigrantes, que asisten o han asistido a *Croaticum- el centro de croata como segunda lengua y lengua extranjera* en la Facultad de Filosofía y Letras en Zagreb. Se hace hincapié en las experiencias de los narradores adquiridas tras su llegada a la República de Croacia. La investigación mostró que la estancia en Croacia y aprendizaje del idioma despierta en los narradores un mayor sentido de pertenencia a Croacia y, por lo tanto, fortalece y construye su identidad étnica y cultural croata, que comenzaron a crear en su país de nacimiento junto con sus familias y comunidades de inmigrantes.

Palabras clave: lengua, transformación de la identidad, descendientes de emigrantes, América del Sur.

SUMMARY

The role of language in identity transformation - an example of the descendants of croatian emigration from South America

The work investigates the role of the croatian language in the transformation of the ethnic and cultural identity of the descendants of croatian emigration from South America. The ethnological and anthropological research is based on a qualitative methodology, semi-structured interviews with eight speakers, members of the 3rd and 4th generation of migrants, who attend or have attended *Croaticum- the center for croatian as a second and foreign language* at the Faculty of Philosophy and Letters in Zagreb. Emphasis is placed on the narrators' experiences gained after their arrival in the Republic of Croatia. The research showed that staying in Croatia and learning the language awakens in the storytellers a greater sense of belonging to Croatia and thus strengthens and builds their croatian ethnic and cultural identity, which they began to create in their country of birth together with their immigrant families and communities.

Keywords: language, transformation of identity, descendants of emigrants, South America.